

STATILEO JÁNOS ÉLETÉHEZ

IRTA

SÖRÖS PONGRÁC

BENCÉS FŐISK. TANÁR

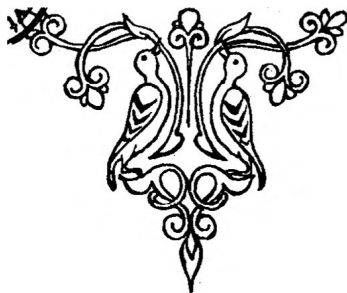
A PANNONHALMI
FŐAPÁTSÁGI FŐISKOLA
ÉVKÖNYVE

AZ 1915—1916-DIKI TANÉVRE

KÖZZÉTÉSZI:

Dr. ZOLTVÁNY IRÉN

FŐISKOLAI IGAZGATÓ

PANNONHALMA, 1916.

Nihil obstat.

Dr. Aegidius Schermann,
censor.

Dr. Victorinus Strommer,
censor.

Nr. 107.

Imprimatur.

In S. Monte Pannoniac, die 3. martij, anno 1916.

Tiburtius,
Archiabbas et Ordinarius.

Statileo János életéhez.

I.

A Statileók a XV. században Trauban tartózkodtak. Vagyonos, művelt család tagjai voltak s lakóhelyükön tiszteletnek, tekintélynek örvendettek.

A Statileók egyik ivadékának, a tisztos polgári sorban Trauban élő Staninónak leányát, Magdolnát Beriszló János vette feleségül. Ebből a házasságból született Beriszló Péter, a törökkel vívott csatáival elhíresült, a magyar földért életét adó veszprémi püspök,¹ a ki azután anyja testvérének egyik fiát Magyarországra hívta.

Statileo Staninónak leányán kívül még Mihály nevű fia is volt. Otthon polgári helyzetben élt, de Magyarországon, talán épen Beriszló Péter ajánlása, támogatása következtében nemességhez jutott. Legalább is egyik fia olyan, M S betűkkel jelzett, tehát atyjától való pecsétgyűrűt használt, mely kerekalpu egyenes paizs hullámos harántpólyával oszlott felső mezejében rózsát tüntet föl.² Ez a fiú János volt, a ki az egyházi pályán kereste szerencsését s utóbb Beriszló Péter hívására hazánkban telepedett meg. Mihálynak Jánoson kívül még egy fia született, Máté, a ki megnősült,

¹ Joannes (Beriszló) . . . captus amore Traguriensis puellae, nomine Magdalenaе, eandem ab eius parente, honesto cive Stanino Statileo uxorem obtinuit, ex qua brevi Petrum filium progeniuit. L. Beriszló Péternek Marnavichtól való életrajzát, Verancsics Antal összes munkái, II. 224. l. Ugyancsak ő mondja, hogy Statileo János Beriszló Péternek consobrínusa. U. ott, 278. l. Megfelel ennek, hogy Brodaries István, a ki Statileónak Beriszlóval való rokonságát jól ismerhette, azt írja, hogy Joannes Statilius . . . Petri Berizlai episcopi Vesprimiensis et bani Martini (helyesen: maritimi) . . . ex sorore nepos. L. a mohácsi csatáról írt munkáját Sambucus Bonfini kiadásának (Frankfurt, 1581) függelékében, 763. l.

² Statileo János 1520-ban, midőn a veszprémi püspökség kapornak-kési tizedeit Zapolyai János erdélyi vajdának bérbe adta, ezt a pecsétet nyomta az ügyletről szóló iratra. Magyar Nemzeti Múzeum: Kisfaludy-család idősb ágának levéltára.

családot alapított¹ s egy leánya, Margit, a kit Verancsics Ferencz vett feleségül s az irodalmi, politikai, egyházi téren egyaránt jeleskedő Verancsics Antal anyja lett.²

Statileo János³ gyermekévei ismeretlen körülmények közt multak el, de bizvást föltehetjük, hogy családja előkelő rokoni összeköttetéseinek s vagyonságának megfelelő nevelésben részesült és felsőbb, egyetemi tanulmányokat végzett. Még fiatalabb korában éles eszű, a viszonyokat gyorsan áttekintő, a helyzetet megismerő, nem csekély képzettségű férfiúnak jellemzik.⁴

Későbbi életpályáját tekintve, valószínű, hogy tanulmányai czélja kezdettől az volt, hogy az egyházi pályán működjek. Papi teendőinek első színhelye alighanem szülővárosa, Trau lett, a hol mindaddig megmaradt, míg unokabátyja, Beriszló magához nem vette.⁵

Mialatt Statileo János tanulmányait végezte, férfiúvá növekedett, Beriszló Péter magasra emelkedett az egyházi pályán s 1512-ben a gazdag veszprémi püspökség főpásztorának nevezte ki II. Ulászló. A terjedelmes egyházmegye gondozása az egyéb irányban is elfoglalt Beriszlónak szükségessé tette, hogy megbízható segítő után nézzen. Ezt Statileo Jánosban találta meg. Magához hívta, püspöki helyettesének nevezte ki és a veszprémi káptalanban kanonokságot szerzett neki, meg a Mária Magdolna tiszteletére alapított felső-örsi prépostsági javadalmat adományoztatta neki a királylyal. 1513-ban ezen czimek és javadalmak már Statileo birtokában voltak, mivel mint veszprémi kanonok, püspöki helyettes és örsi prépost erősítette meg Körmendi Baláznak, a veszprémi egyház Mindenszentek- és Krisztusteste-kápolnája papjának azon intézkedését, melylyel ezen kápolnák részére Alsó-Örsön és Paloznakon szőlőket adományozott.⁶

¹ Fiait később mint Statileo János testvéreit (kisöccseit) említik.

² V. ö. *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal, X. 363. l., *Sörös Pongrácz*: Verancsics Antal élete, 2. l.

³ Védőszentje, úgy látszik, Trau püspöke, Boldog János volt, a kinek életrajzát, csodás tetteit később ki is nyomatta. *Szabó-Hellebrant*: Régi magyar könyvtár, III/1. 611. l. *Lucius* (Joannes): Vita B. Joannis episcopi Traguriensis et eius miracula: impensis reverendi domini Joannis Stratilii (!) Traguriensis praepositi Ursiensis, serenissimi regis Hungariae secretarii excusa.

⁴ Brodarics István említi ezen tulajdonságait a mohácsi veszedelemről írt munkájában: acris et prompti ingenii vir ac non mediocris litteraturae. Id. l.

⁵ Sörös, id. m. 3. l.

⁶ *Békefi Remig*: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban, 162. l.

A veszprémi kanonokság s a prépostság, melynek székhelyén kívül egyebek közt a zalamegyei Csupakon, a veszprémmegyeyi Faiszon, a fejérmegyeyi Dinnyés-Méden voltak birtokai, elég tisztességes állást és megélhetést biztosítottak Statileónak.

A régi czimei mellett 1515-ben a királyi titkárságot is fölméli Statileo. Ezen év tavaszán II. Ulászló környezetében Pozsonyba ment, a hol a II. Ulászló és Miksa római császár, illetve unokái között lélesítendő kettős házasságról tárgyaltak. Ezen közben a rendes kanczelláriai munka sem szünetelt, minek bizonyossága, hogy ápril 12-én mint királyi titkár és őrsi prépost ő tett előterjesztést II. Ulászlónak Szentpétery László és testvére javainak eladományozása ügyében, a melyeket azután Strezsemlyey György jajezaiban és felesége, Ivánka Borbála kaptak meg.¹ A pozsonyi tárgyalások után bizonyára a király kíséretében maradt s vele ment Bécsbe, hol július 22-én megtörtént Lajos és Mária egybekelése, Anna és Miksa föltételes házasságkötése.

Még az év folyamán az egyházmegyeyi ügyek kívánták gondját és erejét.

Beriszló, a ki a horvát báni tisztet is viselte, a végvárok megerősítésével, katonai ügyekkel volt elfoglalva. Ezek úgy lekötötték az idejét, hogy még arra sem talált módot, hogy a tőle 1515-re összehívott egyházmegyeyi zsinat elnökségét viselhesse, hanem «testvérét» Statileót bizta meg a zsinati tárgyalások vezetésével, irányításával.² Ugyancsak Statileót használta föl arra, hogy a fenyegető török veszedelemmel szemben az ország védelmére segítséget szerezzen. 1516-ban X. Leó pápához küldötte, hogy ez pénzt adjon a török betörésektől sokat szenvedő véghegyek erősítésére, védelmére. Statileo megjelent a pápa és biborosok előtt s könyörögve könyörgött, támogassa a szentszék a török ellen küzdő veszprémi püspököt.³

Követségi útjából visszatérve, ismét az egyházmegyeyi ügyek, a püspökség javainak kezelése adtak neki gondot. Beriszló megelégedésére teljesítette a munkát s a püspök a veszprémi prépostság adományozásával fejezte ki rokona iránt érzett háláját, működésén való megelégedettségét. Sajnos, a közös munka nem sokáig tartott. Beriszló 1520 május 20-án a törökkel való harcban hősi

¹ *Thallóczy-Horváth*: Jajeza története, 244—246. l.

² A veszprémi püspökség római oklevéltára, IV. LXXVIII. l., *Péterffy*: Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae celebrata, I. 221—243. l. Statileo szereplésére a zsinati határozatok semmi részletes fölvilágosítást nem nyújtanak.

³ *Pray*: Epist. procer., I. 116. l.

halált halt. Statileo a kegyeletnek s a hálának tett eleget, midőn a püspök holttestét Bihácsról Veszprémbe vitette s itt eltemettette.¹

Beriszló halála után megszabadulván az egyházmegyei ügyektől,² a királyi udvar lett működésének színhelye és főleg követi megbízások végzésével szolgált II. Lajosnak s az országnak.

1521 augusztus havában 18 tagú kísérettel Velenczébe ment. hogy mint II. Lajos király követe a velencei tanácstól a török ellen segítséget kérjen.

Velenczébe láztól gyötörve érkezett meg s először Szent Miklós-monostorban szállott meg, majd a Dandolo-palotában számára készített lakást foglalta el.

Noha a negyednapos láz igen elgyengítette, fekete posztóruhába öltözötten már augusztus 29-én megjelent a tanács előtt. Miután bemutatta királyának augusztus 2-án kelt megbízólevelét, latin nyelven tartott beszéddel segítséget kért a tanácstól a Magyarországot támadó török ellen. A doge válaszul kijelentette, hogy a köztársaság mindig örvendő szívvel látja a magyar király követét és tudatta Statileoval, hogy a kérelemről kellő tanácskozás után fog nyilatkozni.

Noha időközben a magyar főkancellártól is levél érkezett a dogéhoz, melyben igen kérte a köztársaságot, adja meg a veszprémi préposttól sürgetett segítséget és Statileo ismételten megjelent a tanács előtt, hogy követsége célját elérje, szeptember 21-én azt a fagyost választ nyerte, hogy most nem adhat a köztársaság segítséget; ha a zavaros idők Isten segítségével elmúlnak, a magyar király tapasztalni fogja, hogy Velence jó lélekkel van iránta.

Statileo csalódottan hallotta a választ és bizonyos lemondással adott kifejezést azon óhajának, mentől előbb következék be a nyugodalmas béke.³

¹ Verancsies összes munkái, II. 278. l. A Marnavich-féle életrajz szerint cum rex, cum nobilitas omnis defleret tantum vindicem patriae, laudaretque omnis homo virtutem, solus Thomas (Bakócz) laetabatur cum suis, unde et calumnias quaedam in aula conatus est in banum mortuum spargere; ipsi quoque Bibachiensi iudici, totius tragoediae spectatori comminatus, si quicquam veri contra suam calumniam proferret, vel (Petri) Crusii proditorium factum detegeret. Sed Statilius imposturae indignitatem et regi et regno universo facile detexit, commentumque Thomae patefecit orbi: quamobrem cum sibi perpetuo hostem in aula reddidit. De, nyilvánvaló, hogy a «perpetuo» csak igen rövid ideig tarthatott.

² 1521-ben már Koszka Szaniszló volt a püspökségi javak administratora.

³ Marino Sanuto diariuma, Magy. Történ. Tár, XXV. 229—230., 232., 237., 240—241. l.

Hivatalos útjától már nem várt eredményt s így magánügyben tett a tanácsnak előterjesztést. Ebben szerencsésebb volt s a tanács szeptember 24-én a trauai comestől is támogatott kérelmére atyjának, Statileo Mihálynak kiváltságokat engedélyezett.¹

Szeptember 26-án búcsúzásra jelent meg a köztársaság tanácsa előtt. Fájdalmas érzésének adott kifejezést, hogy a köztársaság épen az ország legnagyobb szüksége idején tagadja meg a segítséget. Nem oly idő járja, hogy Magyarország a nyugalom bekövetkezését várhassa, a melyről csak Isten tudja, mikor fog bekövetkezni.²

Valóban, Magyarország a legnagyobb veszedelemben forgott. Szabács, az ország egyik legjelentősebb végvára már elesett, a másik, Nándor-Fejérvár ostrom alatt volt, mikor Statileo a török ellen való segítségért a köztársasághoz indult és azon a napon, midőn a tanács előtt először jelent meg, ebbe is török hadak vonultak be. De a köztársaság mindenképen jó viszonyban akart lenni a törökkel, félő gonddal vigyázott rá, hogy valahogy meg ne tudják Konstantinápolyban, hogy a magyar király tőle támogatást kap, vele pénzügyi összeköttetésben van. Mikor II. Lajosnak Tétényből írt levelére, melyben beszámolt a török pusztításairól, hódító erejéről s kérte a köztársaságot, adjon 800 aranyat Zeng megerősítésére, kedvező választ adott és szeptember 24-én Statileónak átadta ezt a csekély összeget, mely titoktartást kívánt a magyar királytól.³

Elég hosszúra nyult velencei tartózkodása után ezzel a kis segítséggel kezében kért, szeptember 29-én Statileo engedélyt, hogy Magyarországra visszatérhessen.⁴

De hát mit várhatott Velenczétől, a ki még véreire sem gondolt. Mikor a sebenicoi hatóság 1522 január 22-én jelentést küldött a köztársaságnak Scardona lakosságának inséges állapotáról, a velencei tanács a törököktől való félelmében megtiltotta a scardonaiak mindennemű segélyezését.⁵ A rettegő lakosság erre a szintén segítségre szoruló Magyarországra vetette reménységét. A tengerpart viszonyait ismerő Statileohoz fordultak, az ő közbenjárását kérték. Statileo tett, a mit tchetett s 1522 márczius 11-én prépostsági székhelyéről, Órsról levelet írt Báthory István nádornak és figyelmeztette, védje azt az elnyomorodott «hazát», hiszen

¹ Óváry: A Magy. Tud. Akadémia történ. bizottságának oklevélmásolatai, I. 264. l.

² Marino Sanuto, id. m. 242. l.

³ Óváry, id. m. I. 264. l.

⁴ Marino Sanuto, id. m. 245—246. l. ⁵ Óváry, id. m. I. 265—266. l.

támogatása még országos szempontból is fontos, mivel ez az a hely, a honnan alkalmas időben az egész Dalmáciát vissza lehet szerezni.¹ Segítség azonban Magyarországból sem érkezhettek, hiszen az ország védvárainak ellátásáról sem tudott a kormány gondoskodni. A határszéli basák minden oldalról pusztító betöréseket intéztek az országba; Erdély, Horvátország és a Szerémség egyaránt ki voltak téve dúlásaiknak. És az Alsó-Dunánál Orsovát, Dalmáciában Scardonát hatalmokba ejtván, mind tovább terjesztették hódításaik határvonalát.²

Az ország a szomszédságtól nem várhatott segítséget. Velence a töröktől félt, mint Scardona esete mutatta s hogy 1524-ben a velencei követ Statileo kérésére, hogy a chissaiak a köztársaság területén át élelmiszert szállíthassanak,³ szükségesnek látta a tanácshoz fordulni; a német birodalmat a francia királlyal való küzdelem kötötte le; a II. Lajossal rokon lengyel uralkodó pedig a német lovagrend nagymesterével, Brandenburgi Albert örgróffal való ellenségeskedés miatt nem nyújthatott támogatást.

A német lovagrend nagymesterei hűbéresei voltak a lengyel királyoknak, de szerettek volna ettől a függéstől szabadulni. Ez volt az oka, hogy, mikor Brandenburgi Albert 1511-ben a német lovagrend nagymestere lett, a lengyel királynak a hűbéri esküt megtagadta. Ebből hosszadalmas viszálykodás keletkezett, a melyet békebírósnak kellett volna eldöntenie. Ez a bíróság azonban nem gyűlt össze s az ellenfelek folytatták a küzdelmet. Végre II. Lajos 1521-ben rávette a nagymestert és Zsigmond lengyel királyt, hogy négy évre fegyverszünetet kössenek s ezt az időt arra használják föl, hogy választott bírakkal dülőre juttassák a vitás kérdéseket.

II. Lajos, a kinek a megbékülés után úgy a lengyel király, mint a lovagrend nagymestere segítséget ígért a török ellen, mindenképen rajta volt, hogy a két ellenfelet békére bírja és fölötte aggódott, midőn a lengyel király a miatt, hogy az 1521-i fegyverszünetben kijelölt bírák magok helyett biztosokat akartak küldeni, visszautasította a tárgyalásra való meghívást. Mivel pedig az a veszedelem fenyegetett, hogy a nagymester a bonyodalmat a reformációhoz való csatlakozással vágja ketté, II. Lajos király Krakóba,

¹ *Iványi Béla*: Adalékok a nemzetközi jog történetéhez a Jagello-korban, 19. l., Történ. Tár, 1906. 331. l.

² *Fraknói*: A Hunyadiak és a Jagellók kora (A magy. nemz. tört. IV.), 436—437. l.

³ Óváry, id. m. l. 272. l.

a hová Brandenburi Albert szintén megbizottakat küldött, Statileo János királyi titkárt követének szánta.¹

1525 január 30-án Nagy István megbízást kapott a királytól, Örsön vagy másutt keresse föl Statileót s hívja az udvarhoz.² Statileo nem késett a királyi parancsnak engedelmeskedni s megjelent az udvarnál, hogy utasításait átvegye. Február 22-én már útra készült, mivel ezen a napon költségei fedezésére 367 forintot kapott a kincstártól.³

Statileo, a ki márczius 6-án újabb utasításokat kapott királyától, eleinte nehézségekre talált és kénytelen volt jelenteni, hogy a lengyel királyt nem lehet rávenni a békekötésre.⁴ A tárgyalások azonban elég gyorsan kellő mederbe jutottak s április elején meg egyezés jött létre a lengyel király s a nagymester között. A lengyel király április 12-én Statileónak azzal okolta meg a békekötéshez való hozzájárulását, hogy szemé előtt lebeg Magyarország veszedelmes helyzete és a német lovagrenddel való küzdelem megszüntével, annak megmentésére akarja országát erejét fordítani.⁵

Mialatt Statileo a lengyel udvarnál volt, döntés történt a békekötésnek azon pontjáról is, hogy Poroszország a brandenburgi ház örökös fejedelemségévé váljék. A lengyel udvarnál sok szó esett erről, talán abban is bizakodtak, hogy a császár, V. Károly megakadályozza a lovagrend tartományának világi fejedelemséggé alakítását, olyasmit emlegettek, hogy fegyverrel kellene a régi állapotot fönntartani. Ámde V. Károly nem vetett gátat a nagymester kívánságának és Statileo május elején azzal a hírral érkezett Budára, hogy a császár a saecularisatióba beletörődött.⁶

A lengyel követség sikeres elvégzése után október 8-án II. Lajos király megbízásából a horvátok körösi gyűlésére ment, hol a török támadás ellen való védelemről tanácskoztak.⁷ Munkássága jutalmául II. Lajos 1525 őszén⁸ a budai prépostságot adományozta Statileónak.

¹ *Fraknói*: Magyarország a mohácsi vész előtt, 72—79. l.

² II. Lajos számadáskönyve, Magy. Történ. Tár, XXII. 67. l.

³ II. Lajos számadáskönyve, Magy. Tört. Tár, XXII. 86. l.

⁴ Monumenta Vaticana, II/1. 157. l.

⁵ Acta Tomiciana, VII. 242. l., *Fraknói*: Magyarország a mohácsi vész előtt, 79—80. l.

⁶ *Fraknói*, id. m. 81. l., Monumenta Vatic. II/1. 175., 181., 283. l.

⁷ *Margalits*: Horvát történ. repertorium, I. 363. l.

⁸ Guidoto velencei követ 1525. augusztus havában még azt írja, hogy 21-én a király per il r. d. Statileo preposito Vesprimiense hívatta. *Firnhaber Frigyes*: Vincenzo Guidoto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern 1523—1525., Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst, 1849. 133. l.

A budai káptalannak főleg Somogy megyében, de Fejér-, Zala-, Veszprém-, Csanád- és Nyitra megyében terjedelmes javai voltak s a káptalan prépostjának a közös birtokokon kívül külön birtokok is adtak jövedelmet. Préposti minőségében 1526. márczius 18-án káptalanával együtt panaszt tett, mivel Telegdi Miklós és Ferencz több csanád-megyei, a káptalannak gyümölcsöző birtokról azt mondották, hogy csak zálog czimén bírja a budai káptalan s ki akarták váltani, pedig azok a részbirtokok a káptalan tudomása szerint örökjogon illették a testületet.¹

A káptalan ügyeit hamarosan visszaszorították az országos csemények, a melyek nem engedtek Statileónak időt, hogy új javadalma dolgaival foglalkozzék.

Nem hiába emlegette Zsigmond lengyel király, hogy Magyarország veszedelmes helyzete bírta rá, hogy a német lovagrend nagymesterével békét kössön. Igaz, Statileo a lengyel udvarnál azt a fölvilágosítást kapta, hogy a töröknél nincs háborús előkészület, az igen tekintélyes jajezai basa azt szeretné, ha a szultán, a lengyel és magyar királyok közt béke jöhetne létre, a viszonyok alakulása azonban hamarosan ráczáfolt azokra a reménységekre, a melyeket lengyel földön tápláltak. A török más szomszédjaival megkötötte a békét, de Magyarországgal nem. Belgrád, Szabács kezében volt, Zalánkemén s több a Száván túl levő vár romban, az ország Péterváradig szinte a kezében s így könnyű szerrel támadhatott. 1526 elején biztos hírek érkeztek róla, hogy a török nagy hadjáratot fog az ország ellen indítani és ezélja nem kevesebb, mint magának Budának elfoglalása.

Szulejman szultán 1526 április 23-án indult meg Konstantinápolyból. Július 28-án Pétervárad alá érkezett és tanuja volt az Ibrahim nagyvezértől ostromlott vár elestének.

Pétervárad elestének idején II. Lajos király már táborban volt, hogy a török támadást föltartóztassa.

Mikor a török közeledésének híre jött, a király követeket küldött az ország különböző részeibe, hogy a szétszórtan levő fegyveres erőket magához rendelje. Egyebek közt június 11-én Statileo Zapolyai György szepesi grófhoz sietett. Alig tért vissza, 19-én ismét kocsira ült, hogy a király megbízásából Esztergomba menjen s itt az érsekkel tárgyaljon.²

¹ Magy. Történ. Tár, XII. 99. l.

² 1526 június 11. Domino Johanni Statileo preposito Budensi cum litteris regie maiestatis ad . . . Georgium comitem Scopusiensensem . . . misso pro expen-

Követségi útjait elvégezvén, a király kíséretében indult a táborba. Pentelénél volt II. Lajos, midőn az erdélyi vajda, Zapolyai János küldöttet menesztett hozzá, miképen viselkedjék seregével a támadó törökkel szemben, mivel az eddig kapott ellentétes utasításokon nem tud eligazodni. A király a következő napon Földváról azzal az üzenettel küldte vissza Basy Györgyöt, a vajda követét s vele Statileo Jánost, a ki Gosztonyi János erdélyi püspöknek és másoknak is vitt üzenetet,¹ hogy a vajda hűtlenség bűne alatt tüstént útnak eredjen s magához vonván a még esetleg veszteglő urak és megyék dandárait, siessen Tolnára. A vajda nem ellenkezett, de Statileoval megüzente a királynak, addig halogassa a megütközést, míg ő hozzá nem csatlakozik, mivel akkora s oly kiváló sereggel fog megérkezni, a mely maga reményt ad a győzelemre.²

Statileo visszaérkezett a táborba, de hogy az ütközetben mily szerepe volt, arról nem szólnak a híradások.

Az ország sorsára oly végzetes ütközet után Mária, az özvegy királyné környezetében tartózkodott. 1526 október második felében, midőn a pápai követ, Burgio báró visszaindult Rómába, Mária királyné, miként ezt Brodarics István még szeptember 10-én megírta a pápának, kegyelmét kérvén a közel jövőben Rómába érkező budai prépost, királyi titkár számára, Statileoót Rómába szándékozott küldeni, hogy testvére, a magyar trónra törekvő Ferdinánd számára a pápa támogatását kérje,³ azonban a küldetés elmaradt.

Elmaradt pedig azért, mivel Statileo, talán nem is egyéb okból mint budai prépostságát féltve, a magyar koronáért Ferdinánddal szemben föllépett Zapolyai János pártjához szegődött,⁴ kinek a vele rokon Verancsics Antalnak az országba hívásával új diplomatát is szerzett.⁵ János király koronázó országgyűlésén még

sis et solutione curruum cochy dati sunt in cupreis monetis fl. 75, qui in bonis... faciunt fl. 37 et medium. 19. Domino Johanni Statileo preposito Budensi per maiestatem ad archiepiscopum Strigoniensem Strigonium misso pro solutione curruum cochy et expensis... fl. 9. *Engel*: Monumenta Ungrica, 207., 221. l.

¹ *Istvánffy*: Regni Hungarici historia (1724-i kölni kiadás), VIII. könyv, 75. l., Brodarics a mohácsi veszedelemről írt munkájában, id. h.

² Brodarics Sambucsnál, 766. l. *Sörös*: Jerosini Brodarics István, 46., 51. l., *Horváth Mihály*: Magyarország történelme, III. 409. l., *Katona*: Historia critica regnum Hung. XIX. 663., 675. l.

³ *Sörös*, id. m. 65. l., *Fraknói*: Magyarország és a római szent-szék, III. 4. l.

⁴ Verancsics azt mondja róla, hogy ab initio coronationis, utramque eius (Johannis) fortunam iuxta aestimans constantissima fide secutus fuerat. Verancsics összes munkái, I. 107. l.

⁵ *Sörös*: Verancsics Antal élete, 4. l.

nem volt ugyan jelen, de már az 1527-i budai országgyűlés tanácskozásain részt vett és márczius 24-én ő is aláírta azt az oklevelet, melylyel a rendek visszautasították Ferdinánd királyságát, fölszólították, adja vissza a tőle eddig elfoglalt városokat, a hadakozás helyett legyen jó szomszéd s fegyvereit velök egyesülten a török ellen vigye.¹

II.

Az országgyűlés bezárása után Statileo, mint János király követe, tüstént Lengyelországba utazott.² Statileónak egy és más személyi ügyet is el kellett ugyan intéznie a lengyel udvarnál,³ a tulajdonképen való teendője azonban a lengyel királytól a Ferdinánddal való tárgyalás előkészítésére küldött pontok megbeszélése volt.

Midőn Statileo, a kinek számára még február 10-én Esztergomból intézkedett János király, hogy követsége útjára alkalmazossága legyen,⁴ Zsigmond lengyel király előtt megjelent, őt üdvözölte és küldetése célját előadta, a király örömét fejezte ki rajta, hogy János király elfogadta a Ferdinánddal való megbékélés tervét.

Ez a tervezet az alapon indult volna meg, hogy János király feleségül veszi II. Lajos özvegyét, Morvát, Sziléziát és Lausitzot minden kárpótlás nélkül Ferdinándnak engedi át s ha fiörökös nélkül hal meg, Magyarország koronája Ferdinándra száll. János király környezete ezen az alapon lehetségesnek is tartotta a békét; Ferdinánd király azonban csak időt akart nyerni, hogy hadakat szedhessen és János királyt a támadástól visszatartsa.⁵

Zsigmond király kijelentette Statileónak, hogy a tárgyalásra követeket fog küldeni s mindent megtesz a béke érdekében. Figyelmeztette a követ útján János királyt, hogy nem helyesli, hogy Ferdinánddal szemben a török támogatását akarja fölhasználni. Rátért arra a tervre is, hogy János király az ő fiát gyermekévé akarja fogadni, de úgy nyilatkozott róla, hogy az erről való beszél-

¹ *Fraknói*: Magyar országgyűl. eml., I. 99., 128. l.

² Brodaries április 3-án már azt írta Tomiczki Péter krakói püspöknek: scriptis his nondum missis, missus est dominus Statilius... Acta Tomiciana, IX. 111. l.

³ *Sörös*: Jerosini Brodaries István, 82. l.

⁴ Catalogus manuseriptorum bibliothecae reg. scient. universit. Budapest, II. 382. l.

⁵ *Acsády*: Magyarország három részre oszlásának története (A magyar nemzet tört. V.), 45—46. l.

getést az esetleg bekövetkező békés időre kell hagyni. Szilézia, Morva és Lausitz szerinte majd arra lesznek jók, hogy ezek fejében Ferdinánd a magyar koronáról lemondjon.¹

A Zsigmond királytól annyira szorgalmazott tanácskozást Olmützben tartották meg. A lengyel király követei, Krziczki András ploczki püspök és Szidlowieczki Kristóf kancellár május 23-án indultak Olmützbe. Midőn a hónap utolsó napján megérkeztek, már ott találták Ferdinánd kancellárját, Harrach Lénárdot, majd annak többi megbizottja, köztük a jogi kérdések kifejtésével megbízott Widmann Beátusz is megérkezett. János király követei, Frangepán Ferencz kalocsai érsek, Verbőczy István, Statileo János budai prépost, immár titkár és királyi tanácsos, a kinek küldetéséről a lengyel udvarnál már korábban értesültek² és mások a tárgyalások megkezdésének napján, június 1-én érkeztek meg.

A tárgyalások alkalmával először Ferdinánd megbizottjai nevében hangzott el a szó. Widmann volt a szónokuk és a szerződésekből, Ferdinánd megválasztásából, felesége származásából kovácsolt érveket ura magyar királysága mellett. János király részéről Statileo volt a szóvivő és azon volt, hogy Widmann okoskodását megczáfolja, vagy legalább gyöngítse.

Widmann az eszmecserét Ferdinánd szerződéses jogainak fejtegetésével vezette be. III. Frigyes német császárt, még mielőtt Hunyadi Mátyás a koronát megszerezte volna, magyar királynak választották meg. A Frigyes és Mátyás között a korona miatt támadt háborúban Frigyes visszaadta ugyan a koronát, de a visszaadás fejében nemcsak pénzzel kárpótoltatta magát, hanem kikötötte, hogy Mátyás gyermektelen halála esetén reá vagy fiára, Miksára száll a magyar királyság. Az erre vonatkozó irások még mindig megvannak. Mátyás törvényes örökös nélkül történt halála után Frigyes császár eltúrte ugyan, hogy a magyarok Ulászló királylyá választásával szerződéses jogait megsértsék, fia, Miksa azonban Székes-Fehérvár elfoglalása után nyíltan kijelentette, hogy atyja tétlensége nem akadályozza benne, hogy a maga jogait fönn ne tartsa. Nem is hagyta abba a harczt mindaddig, míg Ulászló a régi szerződést újjal nem erősítette meg s ezt az ország előke-lőivel, az erdélyiekkel, a szászokkal el nem fogadtatta. Mielőtt pedig Ulászló az élők sorából elköltözött, nemcsak házassági szer-

¹ Acta Tomiciana, IX. 131. l.

² U. ott, 190—191. l., v. ö. *Ortway*: Pozsony város története, IV. 123. l.

zódést hozott létre Miksa unokái s az ő családja közt, hanem fiának, Lajosnak gyermektelen halála esetére Miksának és családjának biztosította a magyar trónt. Mindezen szerződéseket pártoskodás nélkül tekintve, nincs rá ok, hogy János Ferdinánd király elé tétessék, főleg mikor az előbbi megválasztása a törvényes formások elhanyagolásával, kényszerítve történt meg.

Statileo, a ki odavetőleg még a Ferdinándnál levő szerződések formai hitelességét is kétségbe vonta, de, mikor az eredetieket Bécsből Olmützbe vitték, alaki szempontból többé nem tett nehézséget, főleg azt iparkodott kidomborítani, hogy a magyar uralkodók s Habsburgok között kötött szerződések csak magánjellegűek, az ország mint ilyen sohasem fogadta el őket, sőt az Ulászló és Miksa között kötött szerződések ellen az országgyűlési rendek egyenesen tiltakoztak. A Mátyástól kötött szerződések ellen azt a nehézséget is fölhozta, hogy komoly történetírók állítják, hogy Frigyes, mikor Mátyás támadásainak már nem tudott ellenállni, újabb békekötéskor minden régebb szerződésben biztosított jogáról lemondott. De meg ezek a szerződések csak Frigyesnek és Miksának és ennek fiainak biztosították Magyarország trónját, nem pedig az unokáknak. A legfőbb kifogása pedig állandóan az, hogy a szerződések az ország akarata ellen jöttek létre s az 1505-i országgyűlés határozata, a mely nyíltan kimondotta, hogy Ulászló gyermektelen halála esetén csak a nemzet fia nyerheti el a trónt, minden ellenkező szerződés erejét elvette. Minden magyar király, midőn trónját elfoglalta, esküt tett, hogy a nemesség jogait megőrzi. Ezek közt pedig a legkiválóbb az, hogy a királyi ház kihalása esetén a nemesség választ új királyt s így ettől a jogától magánszerződéssel meg nem fosztható.

Újabb összejövetel alkalmával a választás jogán akarta Widmann Ferdinánd királyságát Jánossal szemben igazolni. A királyválasztó ülés törvényes meghívásra, a nádor levelére gyűlt össze, mindenki meg volt rá hiva és a rendek egyhangú választással emelték a magyar trónra Ulászló leányának, Annának férjét. A választás ellen jogi szempontból semmiféle kifogás nem tehető és kétségtelenül felülmulja János választását, a melyet a tömeg végzett.

Statileo válaszában utalt rá, hogy János király megválasztása még a nádortól összehívott gyűlés előtt történt, a választást nem csak az urak, hanem velök a nemesség legnagyobb része hajtotta végre s a választást követte az esztergomi érsektől végzett koro-

názás.¹ A mi hiba esetleg megtörtént, utólag jóvá tétetett; nem a külföldiek, idegenek dolga, hogy bizonyos kétséges magyar ügyeket megmagyarázzanak, hanem az országos rendeké. Ezek különben már rég a nemzeti királyság mellett foglaltak állást. Törvényesség, formáság szempontjából a nádortól összehívott választógyűlés ellen is lehet kifogásokat tenni: a meghívó nem jelezte a választás okát, nem maga a nádor, hanem az ő és Mária királyné nevében kelt, hozzá csak a Pozsonnyal szomszédos, német őrség vagy a Ferdinándhoz szító nemesség hatalmában levő megyék kapták meg a meghívót s nem az egész ország. Hogy a választás szabad volt-e, azt az ellenfelek ítéletére bizza.

Widmann a következő fölszólalásában megismételte a vádját, hogy János király választása nem volt törvényes. Igaz, hogy az esztergomi érsektől a törvényes koronával végzett koronázás minden hatalommal, tekintélyvel fölruházta a királyokat, de hát Várdai mikor lett esztergomi érsek, ki nevezte ki? Az erdélyi vajda a tokaji gyűlésen; pedig a püspöknevező jog csak a királyokat illeti meg.

A harmadik czím, a melyet Widmann Ferdinánd királyságának törvényessége mellett fölhozott, feleségének, Anna magyar hercegnőnek joga volt. A régi királyság viszonyaig menve, bizonygatta, hogy a magyarok, midőn trónutódról volt szó, mindig tekintettel voltak a királyi családra s ha fiutód nem volt, a leányok, unokák örökölték a királyságot. Különös bizonyosságul használta, hogy a rendek 1439-ben így nyilatkoztak: Megigérjük s jó lélekkel hathatósan megfogadjuk, hogy Albert királynak s a királyasszonynak, az ő hitvesének, a kit születése jogán elsősorban illet az ország, sérthetlen hűségünket minden törvényes intézkedéseiben törhetlenül megtartjuk. Ha a régi szokás ez volt, semmi ok sincs rá, hogy Ferdinánd felesége jogán törvényes örökös ne lehessen.

Statileo előrebocsátotta, hogy nagy különbség van a szokás és a törvényes jog közt, főleg akkor, mikor az elsőnek megszüntetése a rendektől függ, majd csodálkozásának adott kifejezést, hogy ellenfele maga adja kezébe a fegyvert, melylyel okoskodását szétverje. Ha az volt a magyar szokás, hogy fiörökös hiányában a leányok legyenek a magyar trón örökösei, akkor minden emlegetett szerződés érvénytelen. Mikor ugyanis Mátyás az ő gyermektelen halála esetére Frigyesnek vagy fiának biztosította a trónt, még élt

¹ Feltűnő, hogy ezt az állítást Widmann nem tagadta, hanem Várdai esztergomi érseki kinevezésének jogosságát vonta kétségbe.

utószülött László király nőtestvére. Mivel pedig semmi ok sem volt rá, hogy ez jogos örökségétől megfosztassék, a császár s a Mátyás közt létrejött egyezség oly jogi fogyatkozásban szenved, hogy csupán ezen okból érvénytelennek kell tekinteni. Lajos után, ugyanezen okból Anna hercegnőnek kellene a trónt elfoglalnia s így a pozsonyi, bécsi egyességek, melyek Miksa unokáinak biztosították a trónt, mint az isteni s emberi jog sérelmére kötött megegyezések, erő nélkül szűkölködnek.

A további vita feleseléssé fajult, de megegyezésre nem juthattak. Mivel különben az egész tárgyalás más irányt vett, mint a mely a célja volt, Ferdinánd király megbízottjai azt az ajánlatot tették, érje be János király Boszniával s a királyi czimmal, ehhez még 40.000 forint ajándékot fog kapni s Ferdinánd az összes Zapolyai-javakat is birtokában hagyja.

János király megbízottjai kijelentették, hogy ezt az ajánlatot nem fogadhatják el, hanem ellenkezően, Ferdinánd lemondására utaltak, a mely esetben János király mindazt a jogot kezére adná, a melyet a magyar királyok Mátyás ideje óta Sziléziában birnak. Ezt az ajánlatot meg Ferdinánd megbízottjai utasították vissza, mivel ilyes tárgyalásra fölhatalmazva nem voltak.

Ferdinánd király előzetes kikötése szerint június 15-ére be kellett fejezni a tárgyalásokat. Be is fejezték, mivel az alkudozás, megbeszélés, a mint várni lehetett, semmiféle eredményre sem vezetett.¹

Az az idő, a mely a tárgyalás előkészítésével elfolyt, a megbeszélésre szükséges volt, Ferdinándra nem vezett kárba. Jól fölhasználta az időt, melyet János király békésen hagyott számára s kellő előkészület után fegyveres erővel kísérelte meg az ország megszerzését. Egy hónappal az olműtzi tanácskozás megkezdése után, július 1-én hadai az országba rontottak s míg János király Budán ült, elfoglalták Győrt, Komáromot, Tatát, Esztergom városát, Visegrád alsó várát s augusztus 12-re János oly szorultságba jutott, hogy a Tisza felé még szabad visszavonulása útját is félteni kezdte. Elhagyta tehát Budát s a Duna balpartjára húzódott át. A királylyal együtt hagyta el a fővárost Statileo János is.²

¹ *Pray*: Annales regum Hungariae, pars V. 134—171. l., *Szalay*: Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században, 53—56. l., v. ö. *Bucholtz*: Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten, IV. 76. l.

² *Zermegh*: Historia rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem, *Schwandtner*: Scriptores rerum Hungaric., II. 388. l.

János király a végső veszedelemben Zsigmond lengyel királytól várt segítséget. A Pest mellett fekvő táborban, azaz Szentfalván, a honnan János király már 16-án írt a kassaiaknak, hogy a követül Lengyelországba menő Statileónak kocsit adjanak,¹ augusztus 17-éről kelt levelében Verbőczy arról értesítette Tomiczki Pétert, hogy az ország állapotát teljes világitásba fogja előtte helyezni Statileo János budai prépost, királyi titkár és tanácsos, a ki követül megy a lengyel udvarhoz.²

A lengyel király a nyilvános fogadáson csak úgy, mint a titkos érintkezés alkalmával szavakon kívül mit sem adott János királynak.

A nyilvános fogadás alkalmával sajnálatát fejezte ki János király helyzetén. Ő meglehetősen érdeklődéssel, saját ügyeit is elhanyagolva foglalkozott a két király megbékítésével. De bámulja, hogy János király az ellenfél folytonos előkészületét látva, nem készült föl idején s annak erejéről, tervéről vele nem tanácskozott. Megfontolva mindazt, a mit Statileo az ellenség előhaladásáról, a német nemzetnek a magyarral való ősi ellenségeskedéséről elmondott, még inkább azon lesz, hogy János király és országa érdekében mindent megtegyen, a mit csak tehet. De hát most, mikor az ellenség már az ország szívében van, valami kis sereg küldésével mit használhat? Nagyot pedig, még ha módjában volna is gyűjteni, oly hamarosan, mint János király szeretné, nem küldhet. Megteszi azonban, a mit megtehet s azon lesz, mint eddig is, hogy megszüntesse a háborút, minden igyekezetével, tehetségével elősegítse a békés megegyezést.

Titkos kihallgatáson is fogadván Statileót, itt rámutatott arra a nehéz helyzetére, hogy mindkét királyal rokonságban van, de meg országa beleegyezése nélkül meg sem tehetné, hogy a két királyal való szövetséget megszakítva az egyikhez álljon s a másikkal ellenségeskedést kezdjen. Most még kölesönnel sem támogathatja János királyt; magának nincs pénze, mivel saját országának védelme is sokba kerül, mástól meg nem tud szerezni. Oroszországban van ugyan serege, de ez nincs az ő rendelkezése alatt s így ezért sem adhatja át János királynak, meg különben a tatárok ellen Lengyelország védelmezésére is szükség van rá. Legalább a télen át tartsa magát János király. Hiszen akkora országot, mint az övé, nem lehet oly hamar elveszteni. Azalatt majd tanácskozik

¹ Catalogus manuscript. Bibliothecae reg. scient. universit. Budapest, II. 383. l. ² Acta Tomicianae, IX. 254. l.

rendjeivel s módját keresi, hogy János királyt s országát ne kelljen cserben hagynia. Végezetül megköszönte a János király részéről iránta s országa iránt kifejezett jóakaratot, szeretetet s ígérte, hogy iparkodni fog meghálálni.¹

Zsigmond király ezen visszautasító beszéde után Statileo legalább azt szeretete volna elérni, ha a király nem támaszt nehézséget az ellen, hogy lengyel katonákat szedhessenek. Tudatta a lengyel királylyal, hogy a szepesi kapitány, Kmita Péter hajlandó volna János királynak fegyvereseket adni. A király azonban anynyira óvta semlegességet, hogy figyelmeztette Kmitát, hogy az ő engedélyével nem szabad János királynak katonákat adnia; legfőlebb azt teheti meg, hogy az ő tudta, értesítése nélkül ad segítséget.²

Igy azután Statileo követségi útja teljesen eredménytelen maradt. Még a jövőben sem lehetett lengyel segítséget várni. Legalább erre vallott Tomiczki nyilatkozata, a ki Drzeviczi Mátyás boroszlói püspöknek teljesen a király fölfogásának megfelelően írt a János királynak adandó segítségről. Sem pénzt, sem katonai segítséget nem lehet adni, mondotta, mivel az ország szegény, gyenge és mivel mindkét féllel szövetségben van, tehát nem szabad az egyik megsegítésére a másikkal ellenségeskedést kezdeni.³

A meddőnek bizonyult követségi útról Statileo haza sietett. November 8-án Homonnán tartózkodott és jó reménységgel várta az események fejlődését. Ehhez azonban mindenekelőtt katonaságra lett volna szükség. Hogy János király fegyveres erejét gyarapítsa, levélben tett kísérletet a lengyel támogatás kieszközlésére. Tarnowszki Jánoshoz fordult s tudatta vele, hogy János király megindult Erdélyből és Buda visszafoglalására készül. Ehhez azonban külföldi katonákra is szüksége volna. Kéri tehát Tarnowszkit, küldessen 2000 jó lengyel lovast, 500 gyalogost, Lanczkoronszkival gyűjtessen 500 lithván íjast és 1000—2000 tatárt. Ő János király meghagyása szerint várakozik a seregekre s ezek Homonnán vagy Munkácson mindent készen találnak, a mire szükségök lesz; csak siessenek, mivel a késedelem sokat árthat János király ügyének. Ha a gyűjtött katonaság előzetes költségre szorul, adja meg neki, ő majd visszatéríti a kiadásokat; csak siettesse a csapatokat s ne hagyja János királynak hiába tölteni az időt.⁴ Kevéssel utóbb újabb levelet írt Tarnowszkinak s tudatta vele, hogy János király Báthory

¹ Acta Tomicianiana, IX. 281—282. l.

² U. ott, 283. l.

³ U. ott, 283—284. l.

⁴ U. ott, 328. l.

András és más árulók házait elpusztította, boszút vett rajtok; kétségtelen, hogy Budát is visszaszerzi, csak Tarnowszki küldje a katonákat, lássa el őket golyókkal. Ne féljen a költségektől, minden kiadása meg fog térülni.¹

Hogy János király számára fegyvereseket szedjen, nemcsak a a lengyel csapatokat sürgette, hanem itthon is igyekezett szaporítani a királyi hadat. Ezen célból János király káplánja, Szerémi György, Vécsei Balázs, Kálnai társaságában Sáros-Patak felé indult. Valahol a löki révnél jártak, mikor királyi futár érkezett hozzájuk és jelentette: Prépost urat és Kálnait a király hivatja. Statileo és Kálnai, legalább Szerémi így emlékezett rá, egy kissé gondolkoztak, menjenek-e vagy sem, de végre hajlottak Szerémi tanácsára, a ki azt ajánlotta, csak menjenek, mivel János király lesz az ország ura, nagy segítője van hozzá. Statileo azonban hirtelen oly pénztelen volt, hogy Szerémitől kellett valamelyes költséget szereznie. «György uram, mondta a káplánnak, ha van pénzed, adj 25 dénárt, Isten segítségével majd megadom». «Van, felelte Szerémi és mint földimnek szívesen adok.»²

János király időközben Erdélyben járt. Keservesen tapasztalta, hogy «az emberek hitetlensége már ide is elhatott», a Hát-szeg, Szászváros körül folyó ütközetek meg azt mutatták neki, hogy Ferdinánd pártja erősödött.³ Ily körülmények közt azon kellett lennie, hogy új erőforrást találjon a küzdelemhez. Míg Frangepán Ferenczcel és Brodaries Istvánnal tovább szorgalmazta a lengyel segítséget, arra a gondolatra jött, hogy jó volna Brandenburi

¹ Acta Tomiciana, IX. 328—329. l.

² Ego... accessi ad Sarospatak... Erant mecum... Blasius Vechei, Statilius praepositus de Veteri Buda et unus bonus morigatus (morigatus?) Kálnai. Cumque pervenimus ad vadum Luch et interim unus cursor regis Joannis appropinquaret et dixit eis: Rex sua maiestas vocat domine praeposite et te domine Kálnai. Sed Blasium Vechei non fecit vocare, neque me, quia sciebat me post subam meam querere. Dixit praepositus et Kálnai: Quid faciamus, eamus aut non? Ego do vobis consilium, ut eatis, quia ad futurum ipse erit patronus tocius Hungariae, quia ipse magnum adiutorium habet. Et dominus praepositus ibi in vadum Luch ait mihi: Domine Georgi, si habes pecunias, da mihi denarios XXV, Deo adiuvante restituam tibi. Habeo, dixi et libenter dabo tanquam contrerraneo meo. Ipse reversus erat cum Kálnai ad regem Joannem versus Debrecen idem (!) anno 1527. Szerémi emlékirata, Magy. történ. eml., irók, I. 188. l.

³ *Szülögyi Sándor*: Erdélyország története különös tekintettel mivelődésére, I. 237. l., *I. K. Schuller*: Georg Reicherstorffer und seine Zeit, Archiv für Kunde österreich. Geschichts-Quellen, XXI. 241. l.

Albert támogatását megszerezni, a ki azután a magyar hadak vezérletét is elvállalhatná.

A Brandenburi Albert megnyerését czélzó alkudozás, tárgyalás volt az ok, a miért János király a budai prépostot hivatta.

Statileo Debreczenbe sietett, hogy a király parancsát meghallgassa. Utasításait megkapván, még decemberben útnak indult Lengyelországba, hogy itt előzőleg tájékozódjék, mit szól a lengyel udvar a tervhez. Annyi bizonyos volt, hogy újabb segítségre szükség van, hiszen Statileo bizonyára hamarosan értesült róla, hogy János király egyik vezére, Bodó Ferencz december végén Ferdinánd seregeivel szemben jelentősebb csatát veszített s ő maga is fogságba jutott.¹

A lengyel udvar korántsem fogadta János királynak Statileótól előadott gondolatát tetszéssel. Mikor Statileo Pietrkowba érkeztekör Zsigmond lengyel királynak tudomására juttatta küldetése czélját, ez 1528 január 8-án adott válaszában sok nehézséget látott Brandenburi Albert megnyerésében, vezérül hívásában. Tudja, mondta Statileónak, hogy Brandenburi Albert kitünő vezér, de tekintve azt a gyűlöletet, ellenségeskedést, fondorlatot, mely a német lovagrend elvilágiasítása és a porosz föld miatt Németországban az örgróf ellen irányul, nem hiszi, hogy a vezérséget elvállalja. Neki sem tetszenék, ha Brandenburi Albert a vezérségre vállalkoznék, mivel ezzel nemcsak a maga országát tenné ki támadásnak, hanem Lengyelországot is, mivel ő rá gyanakszanak, hogy az örgróf az ő tudtával, beleegyezésével tette, a mit tett. De meg ha Brandenburi Albert vállalkoznék János király kívánságának teljesítésére, akkor sem lehetne meg oly gyorsan, mint János király szeretné. Legalább 600 főnyi tüzérség kellene, ezt csak németekből állíthatná össze s baj volna velök, mert nem eléggé megbízhatók s a magyarok nem igen tudnának velök megegyezni. Azt hiszi, a jelen körülmények közt valami alkalmasabb kapitányról kellene gondoskodni s az ellen nincs is kifogása, hogy Statileo valakit fölkeressen és János király nevében tárgyaljon vele. Brandenburi Albertnál személyesen úgy sem járhat el, mivel esetleg ellenségeskedést támasz-

¹ A követségi út miatt Statileo nem vehetett részt ebben az ütközetben, legfőlebb emberei és csak távollétében loboghatott zászlaja Bodó és János király zászlai mellett, a melyek (regia signa et Bodonis et Statilii) auro, purpureisque coloribus distincta et fulgentia... in potestatem victoris devenere. Istvánffy, IX. k., 90. l., v. ö. *Holub*: Istvánffy Miklós históriája hadtörténelmi szempontból, 87. l.

tana országa ellen s még megeshetnék, hogy, ha a dolog nem sikerül, a porosz herczeg őt vádolná, ha fávollétében országa veszedelembé jutna.¹

Statileo azt a csekély engedményt sem akarta kihasználatalanul hagyni, hogy a király megengedte, hogy valamely lengyel urat nyerjen meg a vezérségre. Tárgyalt többekkel, érintkezett Tomiczkival, de a lengyel urak, ismerve uralkodójuk fölfogását s aggodalmas elzárkózását mindattól, a mi országa békéjét megzavarhatná, nem voltak hajlandók Statileo ajánlatát elfogadni.² Így azután János király hiába várta a kedvező feleletet.³

III.

Zsigmond király, a mint Statileo előtt a békés megegyezést emlegette, János királynak is ezt ajánlotta. Midőn Tarlo Szaniszlót követségbe küldötte hozzá, utasította, biztassa János királyt a békére, iparkodjék a rút, keresztény fejedelemhez méltatlan török szövetségtől eltéríteni; ő közreműködik, hogy béke legyen János és Ferdinánd közt s e végből az utóbbihoz is követet fog küldeni. Tarlo utasítása szerint János bizalmas embereit, a kalocsai érseket, a váradi püspököt, a kancellárt, az országbirót, Statileo budai prépostot a béke előmozdítására kellett megnyerni s a francia király János udvarában tartózkodó követet arra birni, hogy a békés kibontakozás elé akadályt ne gördítsen.⁴

Békéről azonban bajos volt beszélni, mikor Ferdinánd király diadala teljesnek látszott. János király fegyvereit teljesen elhagyta a szerencse. Márcziusban Katzianerrel, Ferdinánd vezérével szemben Szinánál teljes vereséget szenvedett, visszavonulása közben megint megtépdesték seregét s hatalma annyira meggyengült, hogy, országát ellenfelének hagyva, kénytelen volt Lengyelországba menekülni. Először Zamoszkba, majd márczius 22-én Kamienczkbe, végre pedig anyai örökségébe, Tarnowba ment.

A királylyal együtt hagyta el az országot Statileo is és követte őt a bujdosásban. Mikor Tarnowba ért, már várta Tomiczki Péter levele. Tomiczki részvétét fejezte ki azon, hogy János király csatát veszített, országából menekülni kényszerült. Most hát csak gondoskodjanak róla, hogy Ferdinánddal meglehessen békélni, mivel félős, hogy a két ellenfél mellett egy harmadik, a török fog

¹ Acta Tomiciana, X. 37—38. l.

² U. ott, 38. l.

³ U. ott, 69. l.

⁴ U. ott, 141—142. l.

diadalmaskodni s akkor Magyarország veszte meg van pecsételve. Az országos ügyek mellett Statileo személye is gondja tárgya volt Tomiczkinak. Hogy legyen neki, a miből időközben kiadásait fedezze, lengyel pénzben 60 forintot küldött neki s egy prémmel bélet ruhával is kedveskedett.¹

Statileo köszönettel fogadta a püspök ajándékát, de a vigasztalásra már magabizóan válaszolt. Kijelentette, hogy a helyzet nem reménytelen számukra, reményük van, hogy segítséghez jutnak.

Tomiczki a prépost bizakodó szavaira csak fönn tartotta aggodását, hátha csalóka a külföldi segítség reménye. Ő a harez helyett a béke hive, miként királya s a német birodalmi gyűlésre küldött lengyel követ azon fog fáradni, hogy rábeszélje Ferdinándot, becsülje többre a kereszténység közös érdekeit, mint a bizonytalan, veszedelemmel teljes háborút.²

János király országa árán nem kívánta a békét, sőt inkább, a török szövetségét megnyerve, arra határozta magát, hogy, a mit a fegyver elvett tőle, fegyverrel szerzi vissza. Igaz, egyelőre a szultán 1528 januári ígéretének, hogy Magyarországot neki engedi át és fegyverrel segíti Ferdinánd ellen, még nem látta a hasznát, ország nélkül volt Szulejman szövetségese, de megkezdte a munkát, hogy e sok ócsárlásra okot adó frigy gyümölcseit megszedsse. A török támogatása biztosítva lévén, a Habsburgok elkeseredett ellenfelét, I. Ferencz francia királyt s a vele örök szövetségben és barátságban levő VIII. Henrik angol királyt törekedett gyámolító segítségnek megszerezni. Zsigmond lengyel király 1528 május 14-én Vilnából azt az értesítést küldte Tomiczkinak, hogy János király követ által arra kérte, adjon menetlevelet Statileo számára, hogy Lengyelországon át a tengerpartra s azután a tengeren át Francia- és Angolországba utazhassék.³

János király a követségi útra kiszemelt Statileót, hogy eddig végzett munkásságát megjutalmazza s hogy követségi útján nagyobb tekintéllyel léphessen föl, az előző évben erőszakos halállal kimult Gosztonyi János helyébe⁴ erdélyi püspöknek nevezte ki.⁵ Mint

¹ Acta Tomiciana, X. 169. l.

² U. ott, 181—182. l., v. ö. 184. l.

³ U. ott, 240. l.

⁴ *Sörös*: Adatok Felsőszelestei Gosztonyi János püspök életéhez, Religio, 1906. 661. l. Bucholtz, id. m. III. 174. l. tévesen állítja, hogy Statileo erdélyi püspökké nevezése a tokaji gyűlés után történt.

⁵ Ferdinánd király még 1527-ben Gerendi Miklóst nevezte ki. Katona id. m. XX. 213. l.

erdélyi püspöknek állította ki 1528 május 16-án, azokat a megbízó és ajánló leveleket, a melyek I. Ferencz francia királyhoz, ennek nagybefolyású emberéhez, Montmorency maréchalhoz, VIII. Henrik angol királyhoz és Wolsey Tamás bíboroshoz szóltak.¹

Statileo I. Ferencz francia király Jánosnál levő követének, Rincon Antalnak társaságában indult meg követségi útjára. Nálam volt Rincon Statileoval, írta Krziczki András ploczki püspök június 4-én Tomiczkinak. Mindkettő Franciaországba utazik s mindkettő igen elégedetlen velünk, főleg pedig Rincon, mivel sérelmek estek rajta. Június 20-án újabb értesítést küldött róluk, hogy Gedánba értek s már készen állanak a hajók, a melyek Franciaországba viszik őket. Kevéssel június vége előtt még mindig Gedánban tartózkodtak, a hol Statileo a kiszemelt upsalai érsekkel is találkozott.²

Noha Krziczki a követék francia útját emlegette, ezek előbb nem I. Ferenczhez, hanem az angol királyhoz, VIII. Henrikhez mentek. Du Bellay János bayonnei püspök már augusztus 8-án értesítést küldött Franciaországba, hogy Statileo, kit ő nagyon sokat tudó, jól tájékozódott férfiúnak talált és Rincon Londonba érkeztek. Ekkor már módja volt velök személyesen is érintkezni s előadásukból a Habsburgokról értesülni, meghallani mindazt, a mit ők a Habsburgok gyöngítésére, hatalmuk megtörésére jónak vélték. Ha igazat beszélnek, írta a püspök a hatalmas Montmorencynak, a miről különben biztosan meg vagyok győződve, akkor az a burgund fajzat — V. Károly és I. Ferdinánd — oly verést érdemel, a melyet örökre megérezhet. Sajnos, az idő most kissé alkalmatlan a költekezésre, pedig a követek nagyszerű tervekkel állanak elő.³ Augusztus 11-én Rincon is tudatta Montmorencyval, hogy angol földre érkezett s János király részéről egy püspök megy vele követül.⁴

Valószínű, hogy Statileónak az volt a megbízása, hogy ugyanolyan szerződést kössön VIII. Henrikkel, a milyent utóbb I. Ferencz francia király kancellárjával kötött. De, úgy látszik, VIII. Henriket nem tudta Statileo rávenni, hogy évi pénzsegítésre kötelezze magát; ezt rábízta a francia királyra, maga meg beérte azzal, hogy János királyt erkölcsi támogatásban részesítse.⁵

¹ *Simonyi*: Londoni Okmánytár, 169. l.

² *Acta Tomiciana*, X. 244., 260., 277., 285. l.

³ *V.-L. Bourrilly és P. de Vaissière*: *Ambassades en Angleterre de Jean du Bellay, la première ambassade*, 370—372. l.

⁴ *Szalay*, id. m. 85—87. l., *V.-L. Bourrilly és P. de Vaissière*, id. m., 372. l., 1. jegyz.

⁵ *Angyal Dávid*: *Erdély politikai érintkezése Angliával*, Száz., 1900. 314. l.

Több siker kísérte Statileo franciaországi követségét. Októberben a francia udvarnál volt s Du Bellay Vilmos, a bayonnei püspök testvére forgolódott körülé, a ki Statileóval már Rómában megismerkedett.¹ I. Ferencz október 23-án a sensi bíborost, Franciaország kancellárját bizta meg, hogy Statileóval alkudozzék, értekezzen, egyezkedjék, végezzen. Alig egy hét múlva, október 28-án a két megbízott egyességet írt alá, mely szerint a két uralkodó közt örök testvériség, egyesség, frigy, barátság lesz; János király harcol I. Ferdinánd és V. Károly ellen, hogy a francia király tüzszokul adott fiait visszakapja; ennek tudta nélkül békét nem köt, sőt ha győz, Ferencz királyt olasz földön fegyveres erővel fogja segíteni; ha János király fiörökös nélkül hal meg, Henrik orleansi herceg lesz az utóda, a kit fiává fogad; viszont a kancellár Ferencz király nevében kötelező ígéretet tett, hogy János király pénzsegítségét fog kapni és pedig most mindjárt 20.000 tallért, háború esetén minden hónapra ugyanennyit s ha V. Károly császárral békét köt, abba lehetőleg Magyarországot is belefoglalja s kiköti, hogy János király békében maradhasson.² Ezen tárgyalások közt Ferencz még azt a tervét is fölemlítette, hogy, ha VII. Kelemen pápa a Habsburgokkal való szoros összeköttetését meg nem szakítja, kísérletet tesz, hogy új pápa kerüljön a helyére s ezen célból a dán és lengyel királyok megnyerését ajánlotta Statileo figyelmébe. Statileo azonban ily működésre nem volt hajlandó, sőt visszaútján Campeggio Lőrincz bíboros legatusnak el is árulta Ferencz király szándékát.

Mire Statileo a szerencsésen elvégzett követségből, ismét Anglián át utazva, hol Campeggióval találkozott,³ 1529 július vége felé visszatért,⁴ Magyarországon tehetett János királynak jelentést útjáról s ennek eredményéről. Az 1528 szeptember 23-i pataki győzelem ugyanis megnyitotta János királynak az utat Magyarországra, a hol egy időre Lippát választotta székhelyül. Ugyanezen év őszén a török is elhatározta magát, hogy a következő évben nagy hadat indít a Habsburgok ellen.

¹ *V.-L. Bourrilly*: Guillaume du Bellay, seigneur de Langey 1491—1543., 66. l.

² Szalay, id. m. 88—91. l.

³ *Fraknói*: Magyarország és a római szent-szék, III. 11. l.

⁴ Statileo Rincon társaságában utazott, erről pedig és Brodariesről, a ki találkozott vele, tudjuk, hogy július végén érkeztek Magyarországra. Acta Tomicianana, XI. 226., 236. l.: v. ö. Bourrilly inémt említett művét, 66. l. és Casali 1535-i vallomásait, *Hatvani*: Brüsszeli Okmánytár, I. 274. l.

Szulejmán, a ki 1529 május 10-én indult el Konstantinápolyból, augusztus 12-én Baranya vára közelében volt s tárgyalást kezdett János királylal, hogy ez, mint már az előző évben megírta neki, találkozzék vele. Augusztus 18-án a mohácsi mezőn táborozott a szultán, János király «Köllödnél általkele a Dunán és a mohácsi mezőn szembe lön a terek esászárral. János királylal valának az urakban Frangepán Ferencz kalocsai érsek, Statilius János erdélyi püspök, Czibak Imre, Verbőczy István, Szerencsen János, Dóczy János, Pesthyenny Gergely.»¹

A török erő szeptember 8-án megadásra kényszerítette Budát, melynek várnagya, Nádasdy Tamás is fogságba került és csak Statileo és mások kezességére nyert kegyelmet,² majd a janicsárság 14-én bevezette János királyt Budára; de, sem vezére, sem hada nem lévén, nem tudta fölhasználni a kedvező időt, hogy az ország nyugati részeit birtokába vegye.³ Sőt a török elvonulása után Ferdinánd nem egy magyar várat visszaszerzett és Buda ostromára is sereget küldött, a mit 1530-ban megismételt. Az ostrom idején a várban volt a Szeben alól, az ezt ostromló hadtól nem rég megérkezett Statileo⁴ és meglehetősen aggságosnak látta a helyzetet. Rettégésében fogadalmat tett, hogy, ha szerencsésen keresztüléli az ostromot, hálából elzarándokol a Boldogságos Szűz loreói kegyelemhelyére, Bariba Szent Miklós sírjához és Rómába Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére.⁵

Buda szerencsésen fölszabadult az ostrom alól s így Statileo szabadon lélekzett. Valami kellemetlensége mégis lett az ostromból. János király Gritti Lajost, a kinek oly nagy része volt benne, hogy a szultán vele szövetségre lépett, most meg igen kitüntette magát a vár védelmében, 1530 december 26-án az ország kormányzójának és Máramarosmegye főispánjának nevezte ki. Mikor János király ezt a szándékát környezetével tudatta, sok ellenzője támadt. Statileo maga sem fogadta tetszéssel s mikor a királytól szállására ment, a vele épen összetalálkozó Szerémi György királyi káplánnak panaszosan, elégedetlenkedve mondta el a királynál a

¹ L. a Verancsics összes munkái közt kiadott magyar krónikát. II. 30. l.

² *Gasparis Ursini Velii: De bello Pannonico libri decem* (Kollár kiadása, Bécs, 1762.), 106. l. Acsády, id. m., 76. l.

³ Archiv des Vereíns für siebenbürgische Landeskunde. N. F., XXVIII. 485. l.

⁴ *Sörös: Athinai Deák Simon, Századok*, 1905. 502. l.

⁵ *Történ. Tár*, 1878. 737. l.

kinevezés ügyében tartott tanácskozás lefolyását.¹ Végül, mint az ellenzők legtöbbje, ő is belenyugodott a kinevezésbe és december 31-én hűséget fogadott a kormánynak; de a hatalmas Gritti mégis igen megneheztelt rá és jó idő telt bele, míg végre, Statileo közlekedésére, barátságos magaviseletet kezdett tanúsítani.²

IV.

Az 1531 január 21-i visegrádi fegyverszünet három hónapra békét teremtvén János és Ferdinánd között, Statileo fölhasználta az időt és meglátogatta egyházmegyéjét, melylyel eddig alig volt módja foglalkoznia.

Az erdélyi püspökség még mindig a legjobb javadalmakhoz tartozott. Jövedelme a régi 20—24.000 aranyról³ mostanában 10—18.000 aranyra szállott ugyan le,⁴ de aránylag nyugodt, békés püspökség volt, melylyel sem a belső harcok nem igen éreztették hatásukat, sem a török berohanások, támadások nem gyötörték. Igaz, ezzel a jövedelemmel kapcsolatosan olyasmit is emlegettek, hogy Statileo nagyon ért hozzá, hogyan lehet a jövedelmeket szaporítani, zsarolja híveit és papságát. Ennek a hírnek azonban Ferdinánd udvara a forrása, illetve az udvarral szoros kapcsolatban levő pápai követség. Ferdinánd környezete sohasem tudta megbocsátani Statileónak, hogy János királyhoz csatlakozott s az olmtüzi tárgyaláson tartott beszédei csak növelték a vele szemben megnyilatkozó ellenséges érzést. Ferdinánd udvara előtt kevés férfiú volt győlöltebb Statileónál, a kiről nyugodtan elhittek s terjesztettek minden rosszat, akár azt is, hogy többeket meggyilkol-

¹ Ita adeo, quod Stabilis (Statilius) praesul Transilvaniensis cum voce sua extra ierat ad hospicium civitatis, solusque currebat pedestes. Et ne quum vidit, rogavit, ut cum eo ad hospicium explorarem et sic cum eo transivi. Et quasi conquestus declarabat mihi ista omnia, írja Szerémi. De ebből nem szabad következtetni, hogy Statileo, a mint látta, hogy Gritti kormányzó, rögtön eltávozott a tanácsból, elhagyta a királyi udvart, Budán vendéglőbe szállott... *Révész Ferencz*: Gritti szereplése Magyarországon, Az Erdélyi Múzeum-Egylet kiadványai, VII. 214. l.

² *Kreischmayr Henrik*: Gritti Lajos 41—43. l. és a mellékelt Nos Joannes Statilius episcopus Albensis Transsilvanie kezdetű oklevél, Szerémi, id. m. 298. l., Zermegh, id. m. 404.

³ Marino Sanuto, id. m. XXV. 54., 1 3. l.

⁴ *Fiedensburg*: Nuntiaturreichte aus Deutschland, nebst ergänzenden Aktenstücke, I/4. 295—296., 338. l., v. ö. Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából, III. 324—325. l.

tatott, szüzeket fertőzött. Pedig, noha szertelen becsvágya, mely a mások ellen való fondorkodásig, sőt rágalomig megvolt benne, ép oly kétségtelen, mint gonosz nyelve, János király környezetében tisztességes helyzetben, szerepben volt, a római szentszéknél kedvező fogadtatásra talált, hithűsége ellen meg, a mit oly könnyen gyanúba fogtak ezen időben, még ellenségei sem tudtak vádat kovácsolni. Kapzsiságról vádoltak, pedig ennek meglehetősen ellene mond, hogy a korában annyira megszokott, divatozó javadalomhalmozás, a pénzszerzés ezen közönséges eszköze, nem tartozott a hibái közé. Még a püspöksége különböző éveiben szerzett birtokai sem valami jelentősek. A legnagyobb vett birtoka, az enyedi nem került többé 1000 forintnál.¹ Jelentéktelenebbek a csombordi rész, a melybe 1534-ben vezették be Statileót és testvéreit (testvérje fiait), Jánost és Mihályt, néhai Máté fiait² vagy a bozzási zálog, melyet 200 forinton szerzett Bogáthi Pétertől és Maylád vajda 1535 április 18-án hagyta meg az erdélyi káptalannak, hogy a püspököt a birtokba beiktassa.³ Erkölestelen cselekedeteket vetettek szemére, pedig fejlett erkölcsi érzésére vall, hogy a hozzá a vérség erős kötelekeivel fűzött Verancsicsokkal szemben, a kiknek neveléséről, iskolázásáról ő gondoskodott, olyas hibáknál kisebbekért, mint a milyenekkel őt vádolták, szigorú határozottsággal lépett föl: Antal szerelmi viszonya miatt elütötte a püspökségtől, Mihályt megfosztotta jó plébániájától.

Püspöki méltóságában még pápailag nem volt megerősítve, de azért, az országos rossz szokás szerint, anyagiakban, lelkiekben rendelkezett az egyházmegyében. Püspöki helyetteseket nevezett ki, mint Felvinczi János fölszentelt püspököt, Enyedi Wolffhard Adorjánt, Losonczy Mátyást; főesperességet, kanonoki javadalomhoz tartozó házat, plébániát adományozott; a püspökség tizedei érdekében János királylyal megidézttette Kolozsvár bíráját, tanácsát, mivel a kolozsvári hegyből a püspökségnek járó bordézsmaat megtagadták s királyi rendeletet eszközölt ki, hogy a püspökség ezen jövedelme veszendőbe ne menjen; a kolozsvári Domonkosrendieknek átengedte a püspökséghez tartozó gyulatelki tizedeket, a dobokai főesperesség ugyanott levő tizednegyedét, viszont pedig megszerezte tőlök a püspökség számára a tordamegyei Turon levő

¹ Egyháztörtén. eml., II. 248. l.

² *Szeredai Antal*: Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvanie, 193. l.

³ Történ. Tár, 1893. 303. l.

jószágot; a káptalan birtokügyeire felügyelt s megkívánta, hogy ezekben az ő beleegyezése nélkül változás ne történjék; az oltármesterségek javadalmi ügyeiben egyházi bírakat rendelt ki; papságtól szeretetadományokat szedett, de iparkodott méltányos lenni s a szegénység kímélésére rendeztette a plébánosok évdíját, adóját stb.¹

Ezek és hasonló rendelkezések, a melyeket Statileo még mint kiválasztott, királyilag kinevezett püspök végzett, végigkísérik a pápai megerősítés előtt lefolyt püspöki éveit. Most, 1531-ben aránylag kevés ideje jutott rá, hogy egyházmegyéjével foglalja el magát; hiszen tőle is, mint a többi püspöktől, a politikai, udvari működés kívánta napjait, tehetségét.²

Alig végzett valamit egyházmegyéjében, János király ismét politikai ügygel foglalkoztatta. 1531 őszen János király Laski Jeromostól, a ki pár évvel előbb Gritti Lajos közvetítésével tudta a szultánt János király számára megnyerni, olyasmit hallott, hogy Gritti el akarja őt, Jánost árulni, Oláhország elfoglalására törekszik, hogy azután magának alapítson uralmat. János király szeretett volna rájönni, hogy mi van ezzel a hírrel. Azért tehát Statileoval abban állapodott meg, hogy ez tudassa a moldvai vajdával, miféle hír járja s ez azután a tulajdonképen az erdélyi udvartól nyert hírről úgy írjon János királynak, mintha ő Konstantinápolyból hallotta volna.³ Bizonyára arra lett volna jó ez a levél, hogy Grittit sarokba lehessen vele szorítani, szemébe lehessen mondani, tervei délszinre kerültek. Hogy a levélváltás megtörtént volna, nincs nyoma; de az kétségtelen, hogy Statileo érintkezésbe lépett a moldvai vajdával, Rareș Péterrel. 1532 január legelején ment Moldvába s ezen alkalommal Brassó város gondoskodott az ellátá-

¹ *Szeredai Antal*: Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae, 151—152., 154., 156., 157. l., Egyháztörtén. eml., II. 115., III. 12., 75—76., 177. l., v. ö. II. 138. l. *Jakab Elek*: Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez, I. 372. l.

² A még mindig Ferdinánd hűségén levő Szeben is foglalkoztatta. Legelőbb a városba zárt Ferdinánd-pártiak 1531 június 30-i levelökben egyebek közt azt is elpanaszolják, hogy Serédy Gáspár emberét, a ki Ferdinándtól levelet vitt nekik, sérelmekkel illetők az erdélyiek: captus est in Thasnád per servitorem Statilii, rebus et pecuniis ac vestibus spoliatus ad Gyalw deductus, ibi item captivorum modo custoditus ad castra, quae in Wyzakna habuerunt, deducitur, hinc Albam Juliam ad Johannem missus et sic tandem ad nos venit. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, N. F., XXVIII. 540. l.

³ Buehltz, id. m., Urkunden-Band, 51. l.

sáról. Útközben még levelet váltott a Segesvárott tartózkodó Verböczyvel s azután ment Péter vajdához.¹ Péter, a ki a lengyel királylyal a Galiczia délkeleti részéért, Pokutiáért fölélesztett, de sikertelen küzdelem után végzett békéltetésért hálás volt János király iránt és tartott Grittitől, mivel a szultán ennek adott megbízást, hogy a nyughatatlan vajdát megfélemezze,² bizonyára szívesen fogadta a püspököt s talán az ezzel való tárgyalásnak is része volt benne, hogy Péter lesben várta Grittit, mikor ez Moldvába indult. Statileo visszaútját ismét Brassónak vette. Január 29-én ez a város élelmezte őt és kíséretét, két darab 50 forintos szőnyeggel kedveskedett neki s február 2-án alkalmatosságokat szerzett, hogy embereivel Földvárra utazhassék.³

Gritti, kinek trónjelöltségét a kenesei gyűlésen is emlegették, noha értesült arról, miféle hírek keringnek róla Erdélyben, 1532 február 26-án megindult Konstantinápolyból. Statileo annyira megijedt e hírtől, hogy menekülni készült.⁴ Megnyugtatták, hogy nem éri baj, sőt ekkor vagy midőn az év folyamán másodszer érkezett Budára, megbékéltették a kormányzóval, a ki sokáig nem tudta feledni Statileónak, hogy kormányzóságát ellenezte s rossz nyelvével különben sem kímélte.⁵ Július 16-án Brodarics István, a ki tűrhető viszonyban volt Statileoval és viszont ez is szívelhette, mivel később, mikor Brodarics vácsi püspök lett, 100 ökröt ígért neki,⁶ arról értesítette Nádasdy Tamást, hogy az erdélyi püspök egyetértésben van a kormányzóval, a kit már ünnepi lakomára is meghívott.⁷

Az év vége felé elhagyta Statileo Budát és püspöksége várába, Gyaluba ment. Itt való tartózkodásának emlékezetét egy a kolozsvári tanácshoz intézett gúnyos, rossz, éles nyelvét, melylyel, úgy látszik, sok ellenséget szerzett magának és állítólag János király ellenében is épen nem kíméletes nyilatkozatokat tett,⁸ jel-

¹ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, II. 250—251. l.

² *Hunfalvy Pál*: Az oláhok története, II. 223. l.

³ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, III. 253. l.

⁴ Kretschmayr, id. m. 63., 70. l., Történ. Tár, 1903. 208. l.

⁵ Történ. Tár, 1903. 214. l. Ebben a megbékítésben része volt Gritti titkárának, Tranquillusnak is, a kinek szolgálatát Statileo gazdag föesperességgel jutalmazta meg. Egyháztörtén. eml., II. 321. l.

⁶ *Sörös*: Jerosini Brodarics István, 82., 142. l.

⁷ *Pray*: Epist. procer., II. 216. l.

⁸ Nuntiaturreichte aus Deutschland, I/4. 295—296. Várdai Pál nyilatkozatára hivatkozik, a ki dixit Statilium odio esse hominibus, quia sit avarus

lemzően megvilágító levele őrizte meg. Azt hallja, írja a kolozsváriaknak november 3-án, hogy igen kíváncsiak. A bíró még az ebédet sem tudja megenni, míg meg nem hallja, mit főznek a királynak és Ferdinánd miről ábrándozik. Tegyék meg a dolgukat, ne újságot vadászszanak; ériék be azzal az újsággal, a mit a király vagy tisztviselői közölnek. A szerfőlött nagy érdeklődés gyanut szokott kelteni. Egyébként tüstént küldjenek sáfrányért 3000 forintot, mivel ez a király akarata.¹

Erdélyi tartózkodása ezen alkalommal hosszabb ideig tartott, a miben része lehetett Ferdinánd politikájának is, a ki a hozzá ragaszkodó szászokra támaszkodva iparkodott Erdélyben zavarokat támasztani s azon volt, hogy János híveit eltántorítsa. János királynak szüksége volt rá, hogy megbízható, tekintélyes híve legyen Erdélyben, a ki őt nemcsak értesíteni tudja az állapotokról, hanem érdekében munkálkodik is. Erre annál nagyobb szükség volt, mivel Gritti Ferdinándhoz kezdett húzni s a János-ellenes fölfogásának megnyerte Ibrahim nagyvezért. Ezek működésének eredménye lett, hogy a szultán, a miről eddig hallani sem akart, beleegyezett, hogy Magyarország az épen kinek-kinek kezén levő terület alapján János és Ferdinánd közt megosztassék s ezt az osztást Gritti végezze el.

Aggódva várták az erdélyiek Grittit, a kiról Statileo olyasmit hallott, hogy azt mondta, majd megszabadítja a nemességet az urak telhetetlenségétől,² de azért külsőleg illő fogadtatásban részesült. Statileo már az országba érkezésekor kíséretéhez szegődött,³ majd Brassó alatt, hová Gritti 1534 augusztus 7-én érkezett, a rendek nevében ünnepélyes üdvözlő beszédet intézett hozzá.⁴

Gritti rettegletéssel, adóztatással vezette be magyarországi tartózkodását s hamarosan általános rémülettel emlegették. Mikor pedig, hogy politikai terveinek útjában ne legyen, Várad püspökét,

rapax, inhonestus, satis doctus tamen et facundus et audax et in primis omnium mortalium maledicentissimus, qui etiam pontificibus et regibus non pareat: quinimo quum Strigoniensis laudasset Joannem a nescio qua parte seorsim eo tracto dixit: Iste fatuus (de rege loquens homo alienigena) exultat tuis laudacionibus et eas sibi convenire putat.

¹ Jakab, id. m. I. 375. l., Történ. Tár, 1879. 808—809. l.

² Történ. Tár, 1903. 217. l.

³ Óváry, id. m., II. 59. l.

⁴ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, IV. 501. l., Történ. Tár, 1903. 215. l.

Czibak Imrét, János egyik oszlopos emberét Felméren meggyilkoltatta,¹ a rettegést gyűlölet váltotta föl.

János király, a ki Budán értesült Czibak megöletéséről, iparkodott Gritti törekvéseit elnyomni, levelet küldött a szultánhoz, hívassa vissza Grittit, a ki nyilván a királyi hatalomra törekszik, majd, hogy az eseményeket közelebbről kísérhesse figyelemmel, augusztus 29-én Váradra indult. Itt Statileóval és Kun Gotthárddal találkozáván, megértette, hogy az ingerültség ellene is igen nagy, mivel őt okozzák, hogy Gritti hatalmát megalapozta.²

De Gritti hatalma nem sokáig tartott: Czibak vére fejére szállt s földözte megérdemlett bűnhődését.³ Hasztalan mondta, hogy nem akarta Czibak halálát, csak elfogatását rendelte el,⁴ Erdély fegyvert fogott ellene. Statileo is a sereggel volt, a mely a Medgyesbe zárkózott Gritti ellen vonult. Gritti segítség után nézett, de nem kapott, sőt a moldvai vajda, a kivel Statileo nem rég békítette meg,⁵ épen ellenfelei mellé állott. A magyar és moldvai seregekkel Maylád István kiostromolta a várból. A moldvaiak táborába menekült, de itt elfogták, Maylád kezébe adták s ez rövid kihallgatás után halálra íteltette, lefejeztette. Ugyanez a sors fenyegette titkárát, Tranquillust is, de Statileo nemcsak a haláltól, hanem még a fogságtól is megmentette.⁶

János királynak első teendője volt, hogy Erdélyt lecsillapítsa s Ferdinánd ellenében hűségét magának biztosítsa.⁷ Ezért ment Váradról Erdélybe s vett részt a tordai országgyűlésen. Ez az országgyűlés azután egyebek közt a még mindig Ferdinánd pártján levő Szeben megszerzésével is foglalkozott s a királylyal együttesen akart eljárni, hogy Jánosnak hódoljon. Miután október 24-én Statileo és Balassa Imre Enyeden tárgyaltak a szebeniek megbizottjaival,⁸ november 2-án Statileo és Balassa mint János király, Tomori Miklós és Lázár János mint a tordai országgyűlés biztosai Szebenbe

¹ *Bunyitay Vincze*: A váradi püspökség története, I. 385. l.

² Horváth, id. m. IV. 114. l.

³ Acsády, id. m., 108. l.

⁴ *Szilágyi Sándor*: Erdélyország története, I. 256. l.

⁵ Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, II. 357. l., Történ. Tár, 1903. 215. l.

⁶ Verancsics összes munkái, VI. 20. l.

⁷ Horváth, id. m., IV. 117. l.

⁸ Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, N. F., XXIX. 525—527. l.

mentek, hogy a várost arra bírják, hogy Ferdinánd királytól elszakadva Jánost ismerje el urának. Látszólag sikeres volt küldetésük, mivel a várossal egyességre léptek, melyben ez bűnfeledés és némi kedvezmények fejében hódolást ígért. Utóbb azonban a város megszegte szavát s a tordai gyűlésen erdélyi vajdának kinevezett Maylád Istvánnak 1536-ban haddal kellett elfoglalnia.¹

A belső rend fönntartása és János uralmának kiterjesztése mellett fontos volt, hogy külső támadás ne érje országát. Egy ideig tartani kellett tőle, hogy a török ürügynek használja föl Gritti halálát s megboszulása czímén hadat küld Erdélybe s arról is értesítést nyert János király, hogy Ferdinánd minden oldalról támadást akar ellene indítani.

Valóban, kelet felől fenyegetőnek látszott a veszedelem. Ferdinándnak sikerült Rareš Péter moldvai vajdát szövetségre bírnia. János király, hogy a vajdától fölvilágosítást kapjon, követséget küldött hozzá. Erről írta december 28-án Nádasdynak: Megparancsoltuk úgy az erdélyi vajdának, mint az erdélyi püspöknek, jöjjenek hozzánk Váradra, de, mivel Moldvából visszaérkeztek az ország követei, szükségessé vált, hogy a vajda a követek meghallgatására részleges gyűlést hívjon össze, a mint hogy Maros-Vásárhelyre a gyűlést ki is hirdette.² A vajdával azonban csak két évvel később tisztázódott a helyzet, a mikor rövides harez, táborozás után Rareš Péter jónak látta János királynál mentegetődni, mire ez abbahagyatta a vajda ellen indított támadást.

A viszonyok ily alakulása idején János király már javában békealkut folytatott Ferdinánddal. Miután 1534-ben sikerült III. Pál pápát rábírni, hogy Rorario Jeromos személyében úgy Ferdinándhoz, mint János királyhoz követet küldjön, a kinek sikeres fáradozása érdekében János király bizalmasabb uraihoz, köztük Statileóhoz is ajánló leveleket írt³ s a konstantinápolyi udvarban a francia befolyás annyira felülkerekedett, hogy Ferdinánd többé nem remélhette azt a pártolást, a melyben Gritti életében részes volt, lassanként mind komolyabbá vált a hajlandóság, hogy végleges békével vágják ketté a két magyar király viszálykodását.

A tárgyalások elején a velencei követ 1535 január 12-i bécsi jelentésében meglehetősen szokatlan és Statileo mult és jövő maga-

¹ Szilágyi, id. m., I. 259. l.

² Szilágyi: Erdélyi országgyűl. eml., I. 611. l.

³ Kollányi Ferencz: Regesták a római és parmai levéltárakból, 17. l.

tartásával ellenkező nyilatkozatot ad a püspök szájába. Szerinte Statileo azt mondta neki, Isten bocsásson meg Grittinek, mert, ha ő nincs, Ferdinánd követei kieszközölték volna a portánál, hogy Magyarország birtokába helyeztessék. Az egri, veszprémi és erdélyi (Gerendi) püspökök a Bécsben levő magyar főurakkal együtt folyton unszolják Ferdinándot, miut az rendes szokásuk a menekülteknek, hogy Magyarország ellen hadat indítson. A követ megjegyzésére, hogy Ferdinánd most békében van a törökkel, Statileo megjegyezte, hogy ez a béke nem terjed ki János királyra.¹ Valószínű, hogy félreértés van a dologban és Statileo nem Ferdinánd, hanem János királyságáról beszélt, a mi megfelelt a porta régebb magatartásának, melyet épen Gritti változtatott meg, hogy Jánost tekintette Magyarország királyának és pedig olyképen, hogy ez osztatlan birtoka legyen.

Most már az ország megosztott uralmáról folytak a tárgyalások és a Bécsben Ferdinánddal, Rómában III. Pál pápával, Nápolyban V. Károlylyal folytatott megbeszélések után, mikor V. Károly maga is a béke megkötése felé hajlott, az a nagy haladás történt, hogy Wese János lundi érsek János királyhoz ment, hogy a hosszas küzdelmeket végre megszüntesse.

János király fényes fogadtatásban részesítette az érseket: Statileo és Török Bálint mentek elé és Váradtól 4000 lépésre nagy kíséret élén fogadták.²

Wese hamarosan elégedetlenkedni, gyanakodni kezdett. 1536 augusztus 3-án panaszkodva írta Váradról, hogy kettős tárgyalást akartak vele folytatni; egy titkosat, melyen János királyon kívül Frangepán Ferencz és Frater György vettek volna részt és egy nyilvánosat, a melyben Statileoval, Verbóczyvel, Pesthyennyeivel kellett volna tanácskoznia. Ő azonhan, azt tartva, hogy ez a terv csak arra jó, hogy János udvara húzza-halassza a tárgyalást, ilyen kettős megbeszélésre nem volt hajlandó vállalkozni.³ Wese gyanakvása könnyen átszállt Ferdinándra s ha V. Károly nem marad meg békés hangulatában, alig verődtek volna békére.

Wese János tanácsosai közül főleg Statileót nézte óvatos szemekkel. Úgy látszik, Bécsben különösen fölhívták rá a figyelmét

¹ Óváry, id. m., II. 62. l.

² Verancsics összes munkái, I. 59. l.

³ *Géray*: Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte, 121. l., Hatvani, id. m., I. 354., 358. l.

s azután viszont mindent megízent róla Bécsbe, a mi gyanuját táplálta. Nem akarták elhinni, hogy egyenes úton jár s mikor János király Rómába megüzente, hogy Statileót követségbe akarja küldeni a pápához s ezen ezelből kérte, hogy Bécsben útlevelet eszközöljenek ki számára,¹ Morone János pápai nuntius, modenai bíboros püspök 1537 május 5-én megtette a szükséges lépéseket, de Ferdinánd a kérelmet elutasította.² Ugyanezen ügyben Wese is írt Ferdinándnak, de a levele olyan volt, hogy belőle azt lehetett kiolvasni, nem akarja a kérelem teljesítését. Június 30-án tudatta Ferdinánddal, hogy Statileo levélben arra kérte, eszközöljön ki számára útlevelet, hogy Ferdinánd országain át olasz földre mehessen s beválthassa Buda ostroma idején tett fogadalmát. Wese megjegyezte, hogy nem akart e tekintetben lépést tenni, mivel Statileo szándékai, erkölce elég ismeretesek előtte. Mivel azonban sürgetéseivel nem hagy föl, meg kell tennie Ferdinándnak a jelentést. Ő régtől ismeri Statileót, tehát tudhatja, mi lesz megfelelőbb. az-e, hogy urától s az országtól távol legyen, hogy Ferdinánd ügycinek akadályt ne veessen vagy az, hogy az országban maradjon s másutt mérget, konkolyt ne szórjon.³

Wese ez a jelentése csak arra volt alkalmas, hogy Ferdinánd még merevebb legyen. Noha Morone szeptemberben, majd októberben újból szólt Ferdinándnak Statileo útlevele miatt, elintézés helyett azt a választ kapta, előbb meg kell várni Wese jelentéseit.⁴

¹ *Frañkói*: Magyarország és a római szent-szék, III. 48. l.

² Nuntiatúrberichte aus Deutschland, I/2. 156. l. és III. Pál pápa és Farnese Sándor bíbornok Magyarországra vonatkozó levelezése (Magy. történ. eml., okmt. XVI.), 12–13. l.

³ ...ob importunitatem illius instantiam praetermittere non potui, quin petitionem ipsius Vestrae Sacratissimae Maiestati indicarem. Quae tamen et ipsum Statilium iam dudum novit et scit, an magis conveniat ipsum a suo domino et regno absentem esse, ne res bonas apud illum impediatur, sive quod maneat in regno, ne aliunde venenum (venenum) submittat, aut sisaneam seminet. Történ. Tár. 1878. 737. l. és III. Pál pápa és Farnese Sándor levelezése, 19–20. l.

⁴ Nuntiatúrberichte aus Deutschland, I/2. 207–208., 223. l. Wese 1537 szeptember 8-án Körmöczbányáról írt levelében csak újabb gyanúkat adott Ferdinándnak, hogy Statileo útja ellene irányul: De internuntius autem vaivodanis, qui hinc inde cursitant, difficile sane est Maiestati Vestrae, quod petit, significare. Plures enim habent, quam vel a me vel a quoquam distincte cognosci possent, tamen inter ceteros sunt duo Itali servitores Joannis Statilii episcopi Transsylvanensis, qui nuper ex Italia per Viennam iter ad dominum suum separatim fecerunt, nunc vero, capto Iheronymo Adorno medico, verisi-

Morone szintén csak sürgetésre tette meg, hogy Statileo útlevele miatt szólt, mivel ő sem volt róla jobb véleménynyel, mint mások, illetve Ferdinánd udvaránál ő is magába szívtá azt a gyanút, ellenséges érzést, mely ott Statileo iránt megnyilatkozott. Mikor bizonyosnak látszott, hogy Statileo megteszi a tervezett útját, Rómáig vitte a Statileo ellen való gyanúsító vádaskodást.

V.

Az 1537 deczemberében kötött hosszabb fegyverszünet idején Ferdinánd hajlandó volt a kért útlevelet megadni, de János udvarában már a váradi béke oklevelét is aláírták, mikor végre 1538 április 8-án elküldték Statileónak. Morone tüstént írt Farnese bíborosnak és értesítvén, hogy az erdélyi püspök hamarosan el fog indulni Budáról s Rómába megy,¹ figyelmeztette a bíborost, hogy azt hallotta. Statileo sok pénzt szedett össze papjaitól, hiveitől, mint mondta, azért, hogy megszerezze a bíbort. Mivel a szent atya érintetlen híre-neve nagyon fontos, értesítse a pápát, hogy Statileóról nagyon gonosz hírek keringenek, tehát az esetleg mégis tervbe vett kinevezés előtt tartasson a pápa nyomozást, milyenek is Statileo erkölcesei, milyen az élete.² Pár nap múlva ismét írt Statileo újtjáról, tervéről s ekkor már úgy beszélt Farnesének, hogy Statileo olyasmit emlegetett, hogy a pápa megígérte neki a bíbort. Újra kérte a bíborost, legyen rajta, hogy ez a kinevezés meg ne történjék vagy legalább is ne a nélkül, hogy a pápa Statileóról teljes tájékozódást ne szerezzen.³

Morone nagy igyekezete egyelőre fölöslegessé vált, mert János király, mint mondták, bizonyos méltó okokból⁴ megváltoztatta követküldő szándékát s így Statileo itthon maradt.

mile est huiusmodi nuntios per Viennam non amplius temere profecturos, sed potius aliquam aliam viam ingressuros; proinde, cum salis constet, istos tabelarios, quacunque eant, per dominia Maiestatis Vestrae debere transire, consultum fuerit Maiestatem Vestram ordinare, ut omnes aditus vigilantissime observentur. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, N. F., XXIX. 622. l.

¹ Da Buda partirà in breve monsignore Statileo, vescovo di Transilvania mandato dal vayvoda a sua santità et doi giorni fa fue expedito il salvo condotto da questa maestà.

² III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 30. l.

³ Nuntiaturreichte aus Deutschland, I/2. 303. l., v. ö. I/4. 131. l. és Egyháztörtén. eml. III. 241—242. l.

⁴ Per qualche degni rispetti.

Egyelőre a békekötés ügye foglalkoztatott mindenkit és még azután is, hogy Ferdinánd szintén aláírta, elfogadta a váradi békét, különböző intézkedések voltak szükségesek annak érdekében. Nevezet szerint Statileót érdeklően benne volt a békeoklevélben, hogy a Ferdinándnak János király halála után egész Magyarországot illető örökösödését a János király pártján levő püspökök esküvel tartoznak elfogadni, megerősíteni.¹ Statileo, a kinek most kellett megkezdnie az előzőleg abbamaradt követségi utat, fölhasználta a békekötés alkalmát, hogy Ferdinándot különösen is biztosítsa hódolatáról és régi haragját elfordítsa magáról. Nem újság előtte, írta neki július 30-án Segesvárról, hogy azok, a kiknek védeniök kellett volna, vádolták előtte. Ha meghallgatja, látni fogja, hogy semmi mást nem tett, mint hűségesen szolgálta királyát. Ezt tette volna neki is, ha az ő alattvalója lett volt. Most, mivel immár neki is úgy kell szolgálnia, mint királyának, fogadja szolgálata ajánlatát. Meglátja, jó, hű szolgálja lesz, olyan, a ki azon fárad, hogy szolgálataival felülmulja azokat, a kik vádaskodtak ellene.²

Ferdinándra jó hatást tett Statileo hódolata s alig kapta meg ezt a levelét, hamarosan elintéztette a püspök útlevélért előterjesztett kérelmét. Augusztus 11-én kiállította Statileo számára az iratot, mely országain át szabad járást-kelést biztosított az Olaszországba s Rómába készülő püspököknek.³

Itthon még elintéztette Statileo a Báthory Miklós özvegyével, Zsuzsána asszonynyal való peres ügyét, a ki tőle több szatmári, ugocsaí falu tizedeit bérelte, de érték járó tartozásait meg nem fizette, a miért kárpótláson kívül a bérlet visszaadását követelte tőle, azután hamarosan útra készült.⁴ Október közepe táján már várták indulását, mivel Verancsics Antal egy pártfogást kérőnek azt felelte, nem lesz szüksége az övére, követségi útján találkozni fog Statileóval s ezzel megbeszélheti az ügyét.⁵

János király november 11-én értesítette Ferdinándot, hogy Statileót a köztük főnforgó ügyek és országaik dolgában követnek küldi hozzá, adjon hitelt szavainak⁶ s ugyanezen napon állította ki a pápához, a francia királyhoz szóló meghatalmazó irato-

¹ *Pray*: Annales regum Hungariae, V. 329.

² Egyháztörtén. eml., III. 279. l.

³ U. ott, 285—286. l.

⁴ U. ott, 313—315. l.

⁵ Verancsics összes munkái, VI. 27—28., 36., 41. l.

⁶ Egyháztörtén. eml., III. 296. l.

kat¹ s tudatta Montmorency herceggel, hogy Statileónak, a kit a francia királyhoz küld, számára is lesz mondanivalója.²

János király ezen alkalommal sok dolgot akart elvégeztetni Statileóval. A pápánál a török ellen való segítséget kellett szorgalmaznia, igazolnia János király eddig tanúsított magatartását, kieszközölnie a János királytól kinevezett püspökök megerősítését, Frangepán Ferencz számára a bíbort.³ Itt Statileo a maga tervét is szeretne volna megvalósítani. Azt szeretne volna, ha János király számára feleségül szerezheti a pápa unokahugát, Farnese Viktória hercegnőt. Ez irányú törekvése azonban, noha április elején az erdélyi prépostot is a pápához küldte, hogy a tervről tárgyaljon, eredménytelen maradt.⁴ A francia királytól pénzsegítséget kellett kieszközölnie, illetve a korábbi szerződés szerint János királynak járó, de ki nem fizetett összegeket megszereznie. Ferdinánd királynál a török miatt kellett Statileónak megjelennie. Mivel János király azt hallotta, hogy a török a következő évben nagy haddal akar ellene támadni, azt kívánta, hogy Ferdinánd király s a német birodalom segítséget küldjenek neki, mivel az ő ügye az összesség, az egész keresztény Európa ügye.⁵ Épen a török támadás híre miatt tárgyalni kellett Ferdinánddal a váradi béke kihirdetéséről is.⁶

Statileo még kora tavasszal értesítette János király római ügynökét, Bogancio Miklós pécsi főesperes, dulcignoi püspököt, hogy, mihelyt Ferdinándtól útlevelet kap, Rómába fog menni, azonban majdnem az egész év eltelt, mikor követségi útját megkezdhette.⁷ Statileo nagy kísérettel indult útnak s december 15-én érkezett Bécsbe. Hosszasabb kihallgatáson jelent meg Ferdinánd előtt,⁸ de nem tárgyalás, hanem fölvilágosítás végétt. Előadta Ferdinándnak, hogy követsége alatt szárazon és vizen való támadó háborúra segítséget fog sürgetni a keresztény fejedelmeknél a török ellen s

¹ *Theiner*: Monum. Slavorum merid., I. 644–645. l., Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 240. l.

² *Pray*: Specimen hierarchiae Hung., II. 276. l.

³ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 289. l., III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 57. l.

⁴ *Fraknói*: Magyarország és a római szent-szék, III. 50. l., Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 289. l.

⁵ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 273. l.

⁶ V. ö. az egész követségi útra *Bethlen Farkas*: Historia de rebus Transsylvanicis (edit. II.), I. 273. l.

⁷ *Fraknói*: Magyarország és a római szent-szék, III. 49. l.

⁸ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 300. l.

fölvilágosítást akar adni, mekkora veszedelemben van a török miatt Magyarország s vele az egész kereszténység.¹

Rövidre mért bécsi tartózkodása okozhatta, de talán az is, hogy tudta, hogy a bécsi udvarnál felöle forgó leggonoszabb híreket épen a pápai követség terjeszti róla, hogy egy napi bécsi tartózkodás után Statileo tovább utazott a nélkül, hogy a pápai követségen (Morone legatusnál és Mignanelli nuntiusnál) megjelent volna.² Eljárása nagy föltűnést keltett és Ferdinánd király is érdeklődött, igaz-e, hogy a pápai követségnél nem járt.³ És hogy a követség zokon vette, hogy Statileo nem látogatta meg, eléggé megmutatta azzal, hogy nyomban azt a hírt terjesztette, hogy Statileo aligha tér vissza Magyarországra, a hol mint idegent nem szeretik, már régebben ismételtlen távozni készült (a mi különben igaz volt a híradásban), egyszer útra is kelt és csak János király és udvara kérésére tett le távozó szándékáról, majd talál valami ürügyet, a melylyel vissza nem térését megokolja;⁴ követségi útját is gyanuba fogták s nem akarták elhinni, hogy csak a török ellen való harcra vinné Rómába.⁵

Pedig jórészt csalódtak. Statileónak nem volt távozó szándéka és követségi útja alapjában a török ellen való segítséget czélozta; a mi még szóba került, hogy a francia király támogatását akármely támadás ellen biztosítani iparkodott ura számára, az persze a gyanu igazolására is alkalmas volt.

Statileo Velenczének indult útra. A köztársaság városába 1539 január 3-án érkezett meg. Rövides velenczei tartózkodását arra iparkodott fölhasználni, hogy a köztársaságot a törökkel való közös harcra rábeszélje.⁶

Január 19-én már igen várták Rómában⁷ s nem sok nap mulva meg is érkezett. III. Pál pápa előtt a kereszténység közös érdekeiért emelt szót s e végből igen kérte a pápát, teremtsen békét I. Ferencz francia király és V. Károly császár között.⁸

¹ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/4. 268. l.

² III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 59. l.

³ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 308., 315., 316. l. Egyháztörtén. eml., III. 307. l.

⁴ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 310. l., Egyháztörtén. eml., III. 306. l.

⁵ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 399. l.

⁶ III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 63. l.

⁷ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 369. l.

⁸ Katona, id. m., XX. 1230. l.

Ugyanezen alkalommal nyomatékosan sürgette, erősítse meg a pápa azokat a püspököket, a kiket János király nevezett ki, mivel ennek országa már igen régtől törvényes főpásztorok nélkül van.¹ Végül pedig azért könyörgött, küldjön ő szentsége követet János királyhoz.²

III. Pál pápára, a kihez pedig nem egy kedvezőtlen jelentést küldtek Statileóról, igen kedvező hatást gyakorolt ennek megjelenése. Nem sokkal utóbb hozzá intézett iratában is oly magasztalásokkal halmozta el, hogy Statileo szinte megsokalta, most meg János királyhoz küldött értesítésében különösen kiemelte, mennyire örvendetes volt neki és a bíboros testületnek, hogy oly okos, ügyes követtel érintkezhetek s a ki előtt ő egész lelkét kitarhatha.³ A pápa tüzetesen megbeszélte Statileóval azon ügyeket, a melyekért követül ment s élénken érdeklődött, miképen gondolja János király megvalósíthatónak a törökkel való harezot. Erre a kérdésére azonban Statileo nem adhatott neki pontosabb fölvilágosítást, mivel utasítása erre nem terjedt ki.⁴

Statileo, miként Farnese Sándor bíboros egyik február 8-i levelében említette, a nagybőjt kezdetéig akart Rómában maradni;⁵ ott tartózkodása azonban kissé hosszabbra nyúlt. Lehetséges, hogy még otthon rendelkezett róla, hogy János király és Izabella lengyel hercegnő házasságkötésekor képviselve legyen. Ez ugyanis Statileo római tartózkodása idejére esett. Így azután egyházmegyei helyettese, Wolffhard Adorján jelent meg nevében az új pár előtt s adta át Statileo nászajándékát, négy nagy kupát.⁶

Statileo eredeti tervének megfelelően folytatólag Franciaországba készült. Miután a pápától még márczius 8-án engedélyt kért és nyert, hogy podgyászait minden vám és egyéb fizetés nél-

¹ III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 69. l.

² Nem egészen pontos tehát Farnese bíboros, midőn 1539 február 5-én így ír: Monsignor Statilio venne qui finalmente et è stato con nostro signore. La summa de suoi ragionamenti è stata in pregar sua santità, che voglia haver per raccomandato il suo re et regno etc., in quel solito tenore, che son soliti tutti li altri, chi vengono di la, se verra ad'altri particulari, ve se ne darà avviso. Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 406. l.

³ Kollányi, id. m., 29. l., Egyháztörtén. eml., III. 363. l.

⁴ Egyháztörtén. eml., III. 369. l.

⁵ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/3. 406. l. 2. jegyzet: Si trova qua monsignor Statilio di Transylvania, venuto da re Giovanni al re de Romani, alla signoria di Venezia, a nostro signore et d'andare anco alla Christianissima maestà, de qui credo partirà al principio di quaresima.

⁶ Veress Endre: Izabella királyné, 49. l.

kül vihesse a pápai államon keresztül, márczius 22-én a francia udvarhoz indult. Követsége, melynek czéljáról Ferrerio Filiberto pápai nuntius június 3-án azt írta III. Pálnak, hogy Statileo pénzségítségét akar szerezni mindenki ellen, a ki János királyt megtámadná, támogatást Buda megerősítésére s végül a maga számára I. Ferencz közbelépését, hogy a bíbort elnyerhesse, lényegében¹ teljes sikerrel járt. A párisi pápai követ értesítése szerint június 25-én vett búcsút a legkeresztényibb királytól, a ki 40.000 tallér segítséget adott János király számára, Statileo pedig 2500 tallér értékű ajándékot kapott tőle.

Mielőtt Franciaországból távozott volna, még az angol udvarral lépett érintkezésbe. Június 27-én Párisból levelet írt Cromwell Tamásnak s értesítvén őt, hogy János király kamarását, Babai Pétert királyához, VIII. Henrikhez² küldte, támogatását kérte számára.

Június 28-án vagy a következő napok egyikén Statileo megkezdte az útját haza felé és pedig ismét Olaszországon keresztül.³ Mikor olasz földre lépett, kellemes jelentés várta: püspöki méltóságában pápai megerősítést nyert.⁴

János király már rég sürgette a tőle kinevezett püspökök megerősítését, Statileo kinevezése végett még 1536 január 14-én külön is folyamodott, de sokáig hiába, mivel Ferdinánd politikai okból⁵ állandóan ellenezte a János-párti püspököknek a szentszék részéről való elfogadását, Statileo ellen pedig különösen munkálkodott, hogy a pápa az erdélyi püspökségben meg ne erősítse.⁶ Azon ellenséges érzés mellett, a melylyel Ferdinánd Statileo ellen viselkedett, bizonyára az a czél is vezette, hogy Gerendit, a ki neki Erdélyben, a szászoknál jelentős politikai szolgálatokat tett, az erdélyi püspökségben, a melyre ő nevezte ki, megtarthassa. Még 1538 novemberében is fölmerült Ferdinánd udvaránál a gon-

¹ Nuntiatúrberichte aus Deutschland, 1/5. 10. l. — Ferdinánd utóbb megszerezte Statileo néhány levelét és V. Károlynak is megküldte, rámutatva arra a politikára, hogy I. Ferencz és János király azt hiszik, velök is jól lehetnek, még a törökkel is. U. ott, 1/6. 302.

² Simonyi, id. m., 188. l.

³ III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 75. l.

⁴ Egyháztörtén. eml., III. 73. l.

⁵ ... Non essendo confirmati, sarrà un continuo stimulo alli detti prelati di sollicitar et procurar presso esse re Giovanni la pubblicazione di ... pace.

⁶ U. ott, 72. l. Nuntiatúrberichte aus Deutschland, 1/3. 315—316. l. Egyháztörtén. eml., III. 307. l.

dolat, hogy János király Frangepán Ferencznek a csak czímet adó kalocsai érsekséghez néhány éve az egri püspökséget is odaajándékozván, Statileo mondjon le Gerendi javára az erdélyi püspökségről, érje be a kalocsai érsekséggel s ehhez, tekintve, hogy az erdélyi püspökségnél gyengébb, adjanak neki egyet a Frater György kezén levő benzés apátságokból. Ez a terv azonban már Frater György miatt sem lett végrehajtható.¹ Statileo nemcsak azt szerette volna, ha a pápai megerősítést elnyeri, hanem a bíborosi méltóságra is törekedett. Magában véve nincs semmi megróni való Statileo törekvésében, melyet a közvélemény éppen nem tartott lehetetlennek, sőt római tartózkodása idején nagyon emlegették, hogy mint bíboros és Magyarország pápai legátusa tér vissza.² Baj volt azonban, hogy erre a nálánál kétségtelenül érdemesebb Frangepán kisebbitésével akart magának utat nyitni. Ezzel az eljárásával pedig János király céljaival is ellentétbe jutott, mivel ez támogatta ugyan abban, hogy megkapja a bíbort, de csak úgy, ha ez Frangepánnak is osztályrésze lesz, míg, ha a kettő között kellett választania, Frangepán kinevezését óhajtotta. Statileo azonban nem riadt vissza tőle, hogy még az ellenfélnél is általában igen becsült Frangepánról olyas nyilatkozatokat ne tegyen, a melyek bíborossá nevezését megakadályozhaták.³ Ha ez volt a szándéka, czélt ért, azt azonban mégsem tudta elérni, hogy maga megkapja a bíbort. A János-párti püspökök pápai megerősítése s így Statileoé is, az 1539 május 15-i consistoriumban a nélkül történt meg, hogy valamelyik bíborossá lett volna.⁴

Statileo, a ki a pápától július 31-én arra is fölhatalmazást kapott, hogy egy ünnepi misét János király előtt, egyet pedig bármely egyházban végezve, ezen alkalommal még az eretnokség bűne alól is feloldozást adhasson s azokat, a kik meggyóntak, megáldoztak, teljes búcsúban részesíthesse,⁵ augusztus elején Piacenzában tartózkodott. Itt állította ki, mint megerősített püspök, augusztus 5-én azon iratát, melyben a pápának hűségesküt tett.⁶

¹ A pannonh. Sz.-Benedek-R. történ., XII. B. 91. l.

² Nuntiatúrberichte aus Deutschland, I/4. 343. l., Egyháztörtén. eml., III. 335. l. Frangepán mondta scriptas esse litteras ex urbe, quod Statilius rediit in Hungariam cardinalis et legatus universi regni Hungariae.

³ Nuntiatúrberichte aus Deutschland, I/3. 452. l., Egyháztörtén. eml., III. 327. l. *Fraknoi*: Magyarország és a római szent-szék, III. 51. l.

⁴ Nuntiatúrberichte aus Deutschland, I/4. 75. l.

⁵ Kollányi, id. m., 30. l., Nuntiatúrberichte aus Deutschland, I/4. 75. l.

⁶ Kollányi, id. m., 30. l.

A pápa kinevezése alkalmával is nagy elismeréssel nyilatkozott Statileóról, úgyhogy ez szeptember 11-én mentegetődzve írta neki, hogy sem annyi erény nem díszíti, sem annyi tehetsége nincs, hogy megérdemelte volna azon dícsérő sorokat, a melyek kíséretében a pápai brevét kézhez vette. Igyekezni fog, hogy Isten segítségével hasznos, hű szolgája legyen a pápának; rendelkezze vele s parancsára még erejét felülmuló munkára is vállalkozik.¹

Statileo követségének egyik eredménye volt, hogy III. Pál pápa a szándékoltnál korábban elhatározta magát, hogy János királyhoz követet küld. Statileo értesülvén róla, hogy a követségre Rorario Jeromos a választott, elutazása előtt írt neki, várjon rá Velenczében. Szeptember 11-én összetalálkoztak és Statileo örömeinek adott kifejezést, hogy a pápa választása épen Rorarióra esett, de meg visszatéréséről is beszélt vele,² mivel kérdéses volt, nem kell-e közvetítését kérnie, hogy Ferdinándtól útlevelet kapjon.

Azon kisebb-nagyobb nehézségek közt, a melyek János és Ferdinánd királyok közt minduntalan fölmerültek, Statileo azt az utasítást kapta János királytól, hogy, ha Ferdinándtól visszaújtára *salvus conductus* nem kap, ne menjen át annak a területén, hanem fölhasználva azt az útlevelet, melyet számára a portán szerzett, a török tartományoknak vegye útját. Mindamellet nem mulasztotta el a sürgető lépéseket Ferdinándnál sem. E végből június 30-án Brodaries Istvánnal is iratott s a királyi tanács július 4-én a kérelem kedvező elintézését ajánlotta,³ de ez még negyedéven át késett.⁴ Végre, mikor már Rorario közvetítésével maga Statileo akart Ferdinándhoz kéréssel fordulni, megérkezett hozzá a szabad utazását biztosító levél. Ekkor, noha csak emlegették, hogy nincs visszatérő szándéka, vagyonát, 14.000 aranyat, egy velencei banknál helyezte el,⁵ az a terve, hogy Velenczében telepszik meg s azon a czímen, hogy itt és Rómában János király ügyvivője, élvezni fogja püspöksége jövedelmeit,⁶ a hírközlők vagy terjesztők bámulatára haza felé indult.

¹ U. ott, 31. l.

² III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 76. l., Kalona, id. m., XX. 1225—1228. l., *Pray: Annales regum Hungariae*, V. 311. l.

³ *Sörös: Jerosini Brodaries István*, 144. l.

⁴ *Egyháztörtén. eml.*, III. 407. l.

⁵ Az bizonyos, hogy jelentékenyebb összeg pénze volt in czeka (zecca) Venetiana, a velencei pénzházban, de, állítólag anyja és rokonai ellartására szánta, U. ott, IV. 317. l.

⁶ (Dixit rex Ferdinandus), quod Statilius esset levis homo et maledicentissimus, confirmavit id, quod etiam . . . dixerat Colossensis, quod Statilius

Ferdinánd királyljal még beszélnie kellett a váradi béke kihirdetésének elhalasztásáról, a mi pedig nehéz föladat volt, mivel abban a meggyőződésben élt, hogy a béke titkolását tisztán Jánosnak rosszlelkű makaessága okozza s nem akarta méltányolni ennek fölfogását, hogy, míg a keresztény hatalmak kellően föl nem készültek, míg Ferdinánd elég nagy haderőt nem küldött neki, a szultánnal nyíltan szakítania nem lehet. Statileo október 22-én Bécsben volt,¹ pár nap mulva² Rorarióval együtt, ki útközben szintén tapasztalatokat szerzett Statileo rossz nyelvéről és, bár aligha saját tapasztalásából, sok rosszat tudott a püspökről mesélni,³ megjelent az udvarnál és hosszasan tárgyalt Ferdinánddal. Ez most igen kegyesnek, engesztelékenynek mutatta magát Statileoval szemben s ezen szavakkal búcsúzott tőle: *Recedant vetera, nova sint omnia!* Október 25-én este még egy kihallgatáson fogadta Ferdinánd és ismét hosszadalmasan, bizalmasan tárgyalt vele.⁴

A Ferdinándtól történt fogadásakor elmondta neki, hogy III. Pál pápa ígéretet követelt tőle, hogy János király halála után Ferdinánd érdekeit fogja támogatni, sőt, így mondta el utóbb Ferdinánd, esküvel is kötelezte magát, hogy szavát meg fogja tartani. Ferdinánd örömmel hallotta a hírt és a pápához intézett köszönő levelet adott át Statileónak. Ez különben magának Ferdinándnak is kijelentette, hogy mindent megtesz a béke érdekében.⁵

Ezen bécsi tartózkodása alkalmával a pápai követségen is járt Statileo és részletes fölvilágosítást adott Moronénak a fogadtatásról, a melyben Ferdinándnál részesült s a vele folytatott beszélgetésről.

Statileo bizonyára azzal a reménységgel fejezte be a Ferdinánd udvaránál való tartózkodását, hogy a királyt sikerült megengesztelnie. Pedig Ferdinánd azért csak maradt a régi. Morone hamarosan azt írta Rómába, hogy a kibékülés csak látszólagos

emprat domum Venetiis et quatuordecim milia ducatorum in banco illie reliquerat, designaveritque habitare Venetiis, ubi, sub nomina faciendi facta regis sui illie et Romae, posset proventus ex episcopatu recipere. Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/4. 358. l.

¹ Veress, id. m., 61. l.

² III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 81. l.

³ Egyháztörtén. eml., III. 411. l.

⁴ *Soa Maestà mostro essere assai ben raconciliata col prefato Transylvaniense e disse (Statileo), che gli havea detto: recedant vetera, nova sint omnia. U. ott, 81. l.*

⁵ *Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/5. 10—11. l.*

volt, mivel a király bizalmas körben igen kedvezőtlen nyilatkozatokat tesz Statileóról.¹ De maga Ferdinánd is elárulta belső érzelmeit. Október 28-án római ügyvivőjének, Sanchez Gábornak megírta, hogy azt hallotta, hogy Statileo a pápa számára neki adott levéllel visszaél, azt akarja vele bizonygatni, hogy nála valami becsülésben, kegyelemben van, hogy ezzel is elősegítse a biborfőveg megszerzését. Pedig nagyon messze van attól, hogy ő becsülje, kegyelje s meghagyta Sancheznek, világosítsa föl a pápát, ne hagyjon nála semmi kétséget, hogy Statileo kívánsága nagyon ellenkezik az övével.² Hogy Statileo bíbornokká nevezését megakadályozza, Moroneval is iratott a pápának.³

Bécsből Budára ment Statileo. Mikor János király a pápai követet, Rorario Jeromost, a ki november 6-án érkezett udvarába, ünnepiesen fogadta, Verbóczy, Frater György, Statileo és két titkár voltak a környezetében. Rorario a pápa üdvözlését, a megkötött békén való örömét tudatta a királylyal, szerencsét kívánt házasságához; kérte, hogy a jövőben a tőle kinevezett megyés főpapok csak a pápai megerősítés után foglalják el javadalmaikat és tudakozódott a módról, a melyen János király a keresztény államokkal együtt a török ellen küzdeni akar.

A pápai követ beszédére Statileo válaszolt. Ő szentsége atyai jóindulatának megnyilatkozását János király köszönettel hallotta s hív, engedelmes fia marad a pápának; a részletekről, nevezetesen a török háborúról tanácsosai meghallgatása után fog nyilatkozni.⁴

Rorario nemcsak a hivatalos látogatásokon, hanem magánosan is érintkezett Statileóval s noha róla, éles nyelvről nem valami jó véleménynyel volt, mindamellert hasznos szolgálatait, mint ennek december 8-i jelentésében kifejezést adott, igen méltányolta s helyesléssel találkozott nála Statileónak az a terve is, hogy János királynak teljes hatalommal fölruházott követet kellene küldenie a pápához s ezt kellene közvetítőnek használni a János király s a Habsburgok közt még elintézésre váró ügyekben. A magánérintkezések alkalmával szóba került Frater Györgynek tervezett

¹ U. ott.

² U. ott, 10. l.

³ U. ott, 12. l. Pedig, ha igaz, Statileo azt remélte, mint bíboros tér vissza Rómából s az esztergomi érsek titkára legalább azt emlegette, che monsignore di Transsilvania spera riuscir cardinale, per quello che V. Santità ha riservato in petto... U. ott, I/5. 179. l.

⁴ *Fraknói*: Magyarország és a római szent-szék, III. 55. l.

törökországi követsége is (a mi egyébként elmaradt) és Statileo megmagyarázta Rorariónak, hogy ez teljesen ártalmatlan lesz a kereszténységre.

Hogy most kellemes hangulatot keltett Rorarióban, az mutatja, hogy készséggel a pápa elé terjesztette János király kérelmét Statileo méltósága emelése érdekében és semmiféle megjegyzéssel nem akarta a pápa elhatározását irányítani.¹

Statileo és Rorario érintkezése elég ideig tartott, mivel Statileo huzamosabban a király mellett maradt. Pedig Erdélyben oly események történtek, a melyek jelenlétét vagyona, személye miatt egyaránt érdekelték. Ugyanis Maylád István és Balassa Imre vajdák Kendy Ferenczcel és másokkal Erdélyben kitézték a lázadás zászlaját, hogy Erdélyt, mint mondták, János király halála után függetlenítsék, az legyen a fejedelme, a kit ők választanak.² Frater György hatalmának megtörése mellett Statileo és vagyona ellen is támadást terveztek és kisöccse, Veranésics, a ki a mozgalomról részletes tudósításokat küldözgetett neki, jónak látta figyelmeztetni, erősíttesse meg a püspöki, káptalani házakat.³ De bármi fenyegetőnek tüntették föl előtte a veszedelmet, nem mehetett Erdélybe, sőt, úgy látszik, a várandós királyné védelmére, szolgálatára akkor is Budán maradt, mikor János király megindult, hogy az ármányos vajdáitól szíttott tüzet eloltsa.

A király távozása előtt még egyszer élvezte ennek kegyességét. 1540 február 25-én írásos nyilatkozatot adott neki, hogy való igaz az, hogy Statileo tordamegyei birtokát, Turt átengedte More Pálnak, a ki a kolosmegyei Korogot, az ezen levő hálastavat s hunyadmegyei vasbányáját adta érte cserébe.⁴

A királyné mellett hűségesen szolgált Statileo s még Budán volt, midőn az Izabellának hitbérül adott várak kapitányai április 12-én neki hűséget esküdtek.⁵ Csak a politika szólította el a királyné mellől.

¹ III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 91., 94., 96., 100. l., *Veress Endre*: Rorario Jeromos magyarországi pápai követ jelentése, *Történelmi Szemle*, 1912. 242. l., de nyilvánvaló, hogy ekkor Statileo nem erdélyi választott püspök, mivel pápai megerősítése több mint feléve megtörtént.

² Acsády, id. m., 135. l.

³ Veranésics összes munkái, VI. 75–77. l.

⁴ *Történ. Tár*, 1893. 304. l.

⁵ *Veress*, id. m., 68. l.

VI.

A váradi béke kihirdetését Ferdinánd folyton sürgette. János király és tanácsosai, köztük Statileo kötelezték ugyan magukat, hogy az országgyűlés a békét nyilvánosságra hozza, ez a nyilvánítás azonban még mindig nem történt meg és pedig, mint Fransepán Ferencz kalocsai érsek és egri püspök írta, nem kellő ok nélkül.¹ Még mindig fönnforgott ugyanis a régi akadályozó ok, a török támadásától való félelem, mely elsősorban János királyt érte volna s így ő és tanácsosai csak akkor voltak hajlandók a békét nyilvánosságra hozni, ha egyszer Ferdinánd akkora haderővel rendelkezik, a mely Jánoséval egyesülten siker reményével várhatja a törököt. Ferdinánd azonban türelmetlenkedett és János király tartott tőle, hogy Ferdinánd maga fogja a váradi békét a portán bejelenteni, hogy így Szulejmánt ő ellene zúdítsa s a váradi béke minden hasznát magának biztosítsa.² Hogy Ferdinánd igyekezetét ellensúlyozza, I. Ferencz francia király támogatását szándékozott megnyerni, a kinek a portán való tekintélye reménységet nyújtott neki, hogy Ferdinánd vádaskodásaival szemben megvédeheti.³ Ferenczen kívül eshetőleg V. Károly jóindulatát is iparkodott megnyerni, ha ugyan ezt a francia udvar nem ellenzi, hogy Ferdinandra hatva, őt türelemre, várakozásra bírja.

Kezdetben Verbőczy István volt a követségre kizemelve, de Frater György tanácsára Statileo lépett a helyébe. A bécsi udvar megadta az engedélyt, hogy Statileo az osztrák tartományokon át utazhassék, de ellenséges szemmel nézte az utat, a melynek ezéljával nem volt tisztában⁴ s főleg gyanakvó lett, mikor megtudta, hogy János király a szultánhoz is követséget akar küldeni.

Statileo már megjárta Velenczét, innen levelet írt Montmorencynek, melyben értesítést küldött útjáról, majd folytatólag az Alpesekekhez ért, midőn kezéhez vette János király május 25-i levelét, a melylyel, a bécsi hangulatról értesülést nyervén, figyelmez-

¹ Katona, id. m., XX. 1431. l.

² Acsády, id. m., 135. l.

³ *Pray*: Specimen literar. Hung., II. 277. l.

⁴ V. ö. III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 106. l., hol Rorario bizonyára bécsi levél után mondja: Ne credo, che monsignor di Transylvania sia andato con altra commissione ala caesarea maestà, che che habino a consentir alla successione dei filii del suo re et caso mancasse senza heredi, allora succeda la casa de Austria.

tette Statileót, ne menjen Németországnak, mivel itt Ferdinánd könnyen cselvet vehetne neki, hanem menjen Franciaországnak. Mielőtt idemenne, kíséretének valamely tagja vagy János királylyal barátságos közvetítő által iparkodjék Montmorency hercegnél fölvilágosítást szerezni, először a francia királyhoz menjen-e vagy a császárhoz s azután teljesen a francia udvartól kapott utasításhoz tartsa magát. Ugyanczen levélben értesítette a király, hogy Isten segítségével eloltotta a tüzet, mely barátai cselvetéseiből Erdélyben támadt, vajdáit, kik ellene fölkészülöttek, Fogaras várába zárta s ez most megszállás alatt van, czinkosaikat pedig számkivetette, váraikat, javaikat elkobozta.

Az utazás irányját tehát János király figyelmeztetése szerint iparkodott megválasztani és Noyanból¹ június 18-án levelet küldött Bentivoglio Márk Antallal, főesperesével Montmorencynek, kérve őt, hogy ezt késedelem nélkül visszaküldvén hozzá, tudassa vele, folytassa-e útját, vagy a császárhoz térjen.²

Úgy látszik, Montmorency azt ajánlotta Statileónak, hogy először V. Károlyhoz menjen. Erre nagyon sietve Hagenauba ment, azonban a császárt már nem találta itt, hanem csak I. Ferdinándot. Ennek részletes fölvilágosítást adott a magyar ügyekről³ s azután Franciaországba ment, mivel kevésbé volt neki alkalmas, hogy a császár után Németalföldre utazzék.

Július 5-én már elvégezte a szükséges tárgyalásokat Montmorencyval,⁴ de egy ideig még Franciaországban maradt. Július 10-e körül Párisban tartózkodott, de utazásra készült. Július 12-én megérkezett a levele a császárhoz, melylyel lakást és kihallgatást kért tőle,⁵ majd 15-én maga is Brugesben volt.⁶

Franciaországi tartózkodása alatt módjában volt az udvart a magyar viszonyokról fölvilágosítani s egyes észrevételekhez magyarázatot fűzni. Így Rincon azon véleményével szemben, hogy a szultán esetleg egyik fiára bizza Magyarország kormányát, Statileo, miként a montpellier-i püspök október 8-án I. Ferencznek írta, úgy

¹ A mai Noyent-d'Allier lesz.

² *Pray*: Specimen hierarch. Hung., II. 277. l.

³ *Nuntiatenberichte aus Deutschland*, I/6. 316. l.

⁴ U. ott, I/5. 361. l.

⁵ U. ott, I/5. 344. l.

⁶ *Tausserat-Radcl*: Correspondance politique de Guillaume Pellicier, ambassadeur de France à Venise, 1540—1542., ismertette Kropf, Századok, 1901. 542—543. l.

nyilatkozott, hogy a szultán ilyesmit sohasem fog tenni, mivel a török birodalomban a belső bomlás elkerülése végett nem szokás külön fejedelmeket rendelni; de meg a szultán és tanácsa jól tudják, hogy ezt sem a keresztény világ, sem a nehezen kormányozható magyarok nem tűrnék.¹

Közben-közben megérkeztek Statileohoz a magyar hírek. Verancsics megírta neki, hogy János királynak fia született; majd értesítést küldött a király betegségéről, haláláról; tudatta vele, hogy kezdetben Gyula-Fehérvárott akarták ideiglenesen eltemetni; megnyugtatta, hogy ő és More Péter, a püspöki jószágfelügyelő gondoskodtak róla, hogy vagyonát kár ne érje és az erdélyi hangulatra, a váradi béke végrehajtásának szándékára jellemzően, ajánlotta neki János király fiát; elmondta, hogy Izabella királyné mennyire bízik Statileoóban, szerezze meg a francia király támogatását.²

Mikor Statileo, kiről időközben Ferdinánd épenséggel nem kedvező jellemzést küldött V. Károlynak, noha egyébként követtségét hasznosnak tartotta,³ a francia földet elhagyva Brugesbe érkezett, azon hiszemben volt, hogy hamarosan V. Károly elé juthat. Ezen czélból Antwerpenbe ment, azonban fogadását a császár elhalasztotta, mivel elutazott Antwerpenből.⁴ Július 18-a tájától volt Statileo Antwerpenben. Arról nyervén értesítést, hogy a császár Utrechtben fogadja, ide ment. Hosszas várakozás után augusztus 18-án a császár elé jutott s memorandumban tett neki jelentést küldetéséről.⁵ Utrechtből Bruxellesbe ment s az volt a terve, hogy augusztus 23-án megkezdje az utat haza felé. A visszaútra azonban nehézségek mutatkoztak s ezek miatt csak szeptember első napjaiban kezdte meg az útját.⁶

Visszatérése nagy akadályra talált. Ferdinánd ugyanis, a ki az előző követtség alkalmával is hozzájutott Statileo néhány leveléhez, letartóztatta Statileoónak a titkárát, a ki levelet vitt neki a francia királytól, melylyel a magyar főpapságot Ferdinánd ellen izgatta.⁷ Statileo erről a hírről olasz földön értesült, a hova októ-

¹ Szalay, id. m., 189. l.

² Verancsics összes munkái, VI. 111. s köv. l.

³ Nuntiaturberichte aus Deutschland, I/6. 358. l.; v. ö. 370. l.

⁴ U. ott, I/5. 347. l.

⁵ U. ott, I/6. 363. l., v. ö. I/5. 361. l. V. Károly megküldte I. Ferdinándnak Statileo előterjesztését s a feleletről is értesítette, melyet Statileoak adott. U. ott, I/6. 368. l.

⁶ U. ott, I/5. 378., 388., 392. l.

⁷ U. ott, 482. l.

ber elején érkezett. Politikai célja nem volt és csupán azért ment ide, hogy egy és más Velenczében levő jószágát magához vegye. Tisztelgés végett mégis megjelent a tanács előtt s illő fogadtatásban részesült.¹ Azt már látta, hogy Ferdinándtól nehéz lesz útlevelet szerezni, mindamellett megbizottja által eléje terjesztette a kérelmet. A pápai követségen már október 27-én azt mondták, Ferdinánd bajosan fog Statileónak útlevelet adni.² Jól sejtették az eredményt. Ferdinánd haragosan szólt a megbizotthoz: Hogyan kívánhatjátok, hogy szabad utat biztosítsak annak, a ki saját kezével megírt pecsétos levéllel ígérte, hogy János király halála után engem fog szolgálni s mégis mindig ellenemre tör?³

Statileo, a ki olasz jóakaróival való levelezéssel töltötte az időt, egyiknek-másiknak ajándékot is küldött, mint Farnese biborosnak tevéket, melyeket ez október 19-én köszönt meg neki,⁴ végre látta, hogy Ferdinándtól hasztalan várja, hogy országain átereszsze, azért a francia udvar, illetve követ támogatásával igyekezett útlevelet szerezni. Az erdélyi főpap, írta királyi úrnak a montPELLIERI püspök november 9-én Velenczéből, nem akarta magát azon menetlevélre bízni, a melyet a római király akkor adott neki, mikor Velenczén át Felségedhez indult. Újabb menetlevelet kért, hogy mielőbb Magyarországra juthasson, tudván, mily hasznos volna, ha ott lehetne és Felséged parancsolatját is teljesíthetné. De Ferdinánd vonakodott kívánságának megfelelni⁵ s a püspök udvarmesterét, szolgálait, a kik Flandriából az ő országain át készültek Magyarországra, letartóztatta. Ezért arra határozta magát, hogy a szultántól kér menetlevelet, hogy az ő tartományain át utazhassék. Ezen célból egyik emberét Konstantinápolyba küldte, a ki azután tölem is levelet vitt Rinconnak, melyben ezt kértem, eszközölje ki az iratot. De minden buzgóságunk mellett is valószínű, hogy itt lesz az újév, mielőtt a püspök embere visszaérkeznék. Pedig igen szükséges volna, hogy Statileo Budán legyen, mielőtt még a szultánhoz ment magyar követek visszatérnek a por-

¹ III. Pál pápa és Farnese Sándor levelezése, 116. l.

² Nuntiaturberichte aus Deutschland, 1/5. 485. l.

³ H. ott, 1/6. 206-207. l.

⁴ H. ott, 1/5. 475. l.

⁵ A pápai követségről már október 27-én hír ment erről Farnese biboroshoz: Qui è venuto un messo di monsignor Statileo vescovo di Transylvania, per haver salvocondolto dal re et passaggio libero al suo vescovato, ma credo, sua maestà non lo farà, dubitandosi, che la vi sarebbe un ministro de re di Francia... III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 119. l.

tától. Szükséges volna ez oly okok miatt is, melyeket Felséged jobban ismer nálamnál.

A királyhoz írt levélben említett s ezzel egyidejűleg Rinconhoz küldött kérelem részletesen megjelölte, hogy a Statileo számára szükséges levél a nándor-fejérvári és boszniai szandzsákoknak, Murad vajdának s a szultán többi tisztjeinek szóljon s figyelmeztette Rincont, ha csak lehetséges, állíttasson ki a portán oly iratot, mely Magyarország főbjeivel megértesse, hogy kedves dolgot cselekszenek neki, ha az erdélyi püspök tanácsa szerint fogják magokat kormányozni, a ki érti, tudja, mi lesz az ország hasznára.¹

Verancsics levele, a francia udvar, ha ugyan szükség volt Statileót irányítani, megtették a hatást és az erdélyi püspök arra a fölfogásra jutott, hogy a váradi békét legjobb lesz csak kihirdetetlenül hagyni, Erdély sorsáról Ferdinánd nélkül gondoskodni. Talán már útközben beszélt ilyesmit s ez Ferdinánd udvarának tudomására jutott, mivel Bécsben ismét a régi hangon kezdtek róla beszélni.

Ferdinánd teljes fölháborodással mondta Morone legatusnak, hogy Statileo gonosz, becestelen, bűnös és figyelmeztette, írja meg a pápának, hogy ez az ember még azzal dicsekedett, hogy a szent atya bíborossá akarta tenni, pedig ezt semmikép meg ne cselekedje, mivel ez a kinevezés szégyent hozna reá s a bíboros testületre.² Ferdinánd haragjában épen nem érte be vele, hogy Statileo ellen minden gyalázkodó vádat fölhordott, a mit már évek óta emlegettek, sőt olyas színben tüntette föl a dolgot, mintha mostanság vizsgálat is volna ellene,³ a miről szó sem volt, hanem december 21-én Balassa Imrének meghagyta, hogy ezt az ingatag vagy inkább tulajdon nevével és pecsétjével megerősített esküjéről megfeledkezett embert, a ki nem resteli az ő ügyeit zavarni, be ne ereszse Erdélybe, sőt, ha nagyobb zaj és mozgalom nélkül teheti, fogassa el, várait szedje el, vagy pedig valami módon egységgel szerezzze meg tisztjeitől.⁴

¹ Szalay, id. m., 190—191. l.

² ...et maxime il Transilvano, qual, per usar le sue parole, erat scelestus et latio et indignus illo honore et dehonestaret illum ordinem. Egyháztörtén. eml., III. 413. l.

³ Ho subodorato, írja Morone, che contra costui vogliono far processo de homicidio, furti, stupri violenti et altre simili ribalderie, tamen non lo so anchor di certo. U. ott, III. 500. l.

⁴ U. ott, 515. l. és korábban kiadta Szilágyi Sándor: Nádasdy Tamás első követsége Erdélyben 1540., Ért. a tört. tud. kör. V. k. 4. sz., 43. l.

Statileo minden ellene hányt cselet kikerült és a szultán területén át, márczius 30-án Ragusában, április 10-én Belgrádban, április 16-án Beeskereken volt,¹ szerencsésen eljutott a belső zavaroktól háborgatott Erdélybe. Itt is, mint János király egész országában megoszlott a vélemény, végrehajtsák-e a váradi békét, átadják-e János király területét Ferdinándnak vagy Frater György politikáját kövessék-e, a ki egyelőre nem akart a végrehajtásról tudni, sőt, a török félrevezetésére, János király fiát, János Zsigmondot királylyá akarta választatni. Frater György az 1540 szeptemberi rákosi gyűlésen a választást végre is hajtatta, de azért helyzete fölötté nehéz volt,² hiszen Izabella királyné is Ferdinánddal egyezkedett, alkudozott. Erdélyben Maylád a régi szövetségeseire támaszkodva az 1540 augusztus 29-i segésvári gyűlésen magát és Balassa Imrét vajdai hatalommal az ország kapitányainak választatta meg. A gyűlés a kapitányok rendelkezésére bocsátotta Erdély jövedelmeit, a fegyveres erőt, kimondván egyebek közt, hogy, ha az erdélyi püspök a javadalma után kiállítani szokott katonaságot a kapitányok parancsai alá nem bocsátja, püspöksége, birtokai épenséggel nem maradnak meg számára, hanem állását veszíti.³ Maylád belsőleg a maga uralma érdekét iparkodott előmozdítani, külsőleg Ferdinánd törekvéseit támogatta s így, most csakúgy, mint régebben, politikai ellenfele volt Statileónak. Időközben Ferdinánd haddal támadt az országra, Budát ostromoltatta, Maylád és a vele levő magyar, székely rendek hódolatukat jelentették Ferdinándnak.

Statileo visszaérkezése után megváltozott a helyzet. Ennek sikerült Mayládot rávenni, hogy vele egyetértőleg Nagy-Selykre gyűlésre hívja össze az erdélyi rendeket.⁴ A gyűlést megtartották s a belső béke megteremtésére biztosokat választottak.

1541 júniusának első napjaiban Gyula-Fehérvárott gyűltek össze a biztosok, Statileo, Kendy Ferencz, Bethlen Farkas, a szá-

¹ L. Kropf említett ismertetését Tausserat-Radel kiadványáról, Századok, 1901. 543. l.

² III. Pál pápa szintén Ferdinánd érdekében intézkedett. Október 3-i levelében, mint Frater Györgynek, úgy Statileónak is szóvá tette, hogy a váradi béke ellenére azon vannak, hogy a törököt János Zsigmond pártfogására bírják s a szent engedelmesség nevében, elgütleltensége, méltatlankodása magukra vonása alatt megtiltotta, hogy ezen irányban ne munkálkodjanak. Figyelmeztetése, tilalma eredmény nélkül hangzott el. Történ. Tár. 1878. 246–247. l., v. ö. Nuntialurberichte aus Deutschland, I/5. 474. l.

³ Verancesics összes munkái, VI. 145. l.

⁴ *Szilágyi*: Erdélyi országgyűl. eml., I. 67. l.

szok kiküldöttjei, Bornemisza Boldizsár, a királyné kapitánya és több várnagy.¹ Néhány napi tanácskozás után június 8-ára megtörtént a békés kiegyezés: a királyfinak hódolni fognak, Maylád számolni fog az ország jövedelmeiről, a békét fönntartja, a királyné híveit nem háborgatja.²

Kétségtelen, hogy Maylád, a ki Ferdinánd adományai, a maga érdekei miatt csak kényszerítve tűrte az egyességet, hamarosan ismét a régi politikáját követte volna, ha a szultánnak 1541-i háborújával kapcsolatban, a melyet ez a francia királynak már az előző év telén megígért, a moldvai és havasalföldi vajdák Erdélyre. Maylád ellen nem támadnak, levén a szultán akarata, hogy «az erdélyiek János király fiát uralják és Mayládot hátrahagyják.»³

A támadás hírére Maylád Statileóval s a királyné pártjával egyetértve, általános fölkelést rendelt el.⁴ Az erdélyi hadak azonban nem ültek föl s a támadó sereg ellenállás nélkül nyomult Erdélybe. Maylád erre Statileóval július 8-ára Küküllővárba, vagy a hol Statileo lesz, új gyűlésre hívta össze a rendeket. A gyűlést Küküllővárott megtartották,⁵ de hát Maylád Fogaras alatt kevéssel utóbb a török foglya lett.

Maylád fogsága után a rendek jó része hűségesküt tett János Zsigmondnak s az augusztus 5-én Statileótól s az uraktól Tordára összehívott,⁶ de utóbb Ekemezőn megtartott országgyűlés újabb biztosítékait adta a János Zsigmond iránt való hűségnek.

Hamarosan Buda elveszése hozta rettegésbe a lelkeket. A török barátsága, a melyben oly soká hittek, az ország fővárosának elvételel megbizhatatlannak bizonyult. Frater György is nehezen élte magát bele az új helyzetbe és, míg a töröktől a királyfinak hagyott területen iparkodott rendet, nyugalmat teremteni, a Ferdinánddal való megegyezésre gondolt. Lassanként annyira vitte, hogy Erdélyben kedvezőbb alakultak a viszonyok s Izabella királyné, a ki Buda török kézre jutása után Lippán vonta meg magát, bár még csak ideiglenes tartózkodásra, Erdélybe költözhetett, Ferdinánd pe-

¹ U. ott, 25. és 68. l.

² *Sörös*: Verancsics Antal élete, 14. l. Ferdinánd igen zokon vette Statileo magatartását s a pápától azt kívánta, hogy egyházi büntetéssel sújtsa, de a pápa nem teljesítette a kívánságot. Fraknoi: Magyarország és a román szent-szék, III. 62. l.

³ *Szilágyi*: Erdélyi országgyűl. eml., I. 23. l.

⁴ U. ott, 27. l.

⁵ U. ott, 28., 72. l.

⁶ U. ott, 30. l.

dig meghatalmazást adott Serédy Gáspárnak, hogy nevében Frater Györggyel tárgyalhasson.

Izabella királyné Erdélybe érkezése után december 26-ára Medgyesre országgyűlést hirdetett. Az országgyűlést azonban, mivel Frater György idejére meg nem érkezhett, nem tartották meg, hanem Statileo és Petrovics Péter december 27-én Gyaluból körlevelet küldtek szét és tudatták, hogy a váradi püspök a királyné parancsára már útban volt, hogy a rendek közt megjelenjék, de bizonyos halaszthatatlan ügyek visszatartották; most már útra kelhet, jelenjenek meg tehát 1542 január 10-re Tordán, a hol az előbb hirdetett országgyűlést meg fogják tartani.¹

A bizonyos halaszthatatlan ügyek, melyek Frater Györgyöt visszatartották, a Ferdinánd meghatalmazottjával a Statileo várában, Gyaluban folyó tárgyalások voltak, melyek a váradi béke végrehajtását célozták. 1541 december 18-án állította ki a királyné Frater György, Statileo és Petrovics számára a megbízó leveleket, hogy Ferdinánd király küldöttjével, Serédyvel megegyezhessenek.² Rövid idő alatt, december 29-re megvolt az egység. Ennek értelmé szerint Ferdinánd gondoskodik Izabella királyné és fia jövedelméről, javairól, Izabella pedig átengedi Ferdinándnak az országot s a szent koronát, az egység megtartásáról, a végrehajtásánál fölmerülő vitás kérdések eldöntéséről pedig a kezesekül, illetve békeltetőkül megjelölt V. Károly német császár, Zsigmond lengyel király, ezek halála esetén a Ferdinándtól és Izabellától választott személyek fognak gondoskodni.³ A szerződés végrehajtására Frater György és társai külön oklevélben kötelezték magokat, viszont Ferdinánd nevében Serédy minden János király szolgálatában tett sérelmes, ellenséges tetteikért bocsánatot adott nekik s fölhatalmazta őket, hogy mindazokat, a kik Ferdinándnak hűségesköt tesznek, ennek nevében minden bántódás ellen biztosíthassák.⁴

¹ U. ott, 75. l.

² Izabella királyné megbízottjai követség útján a Prágában tartózkodó Ferdinánddal is érintkezésbe léptek, noha már Serédy által tudatták vele kívánásaikat. *Károlyi*: A német birodalom hadi vállalata Magyarországon 1542., Századok, 1880, 364. l.

³ U. ott, 204—205., *Gooss*: Österreichische Staatsverträge: Fürstentum Siebenbürgen (1526—1690.), 95—98. l.

⁴ *Gooss*, id. m., 99—102. l. Ezek az okiratok részben már megjelentek *Utješevićnél*: Lebensgeschichte des Cardinals Georg Utješeniović, Urkundenbuch, 16—19. l. és a K. Papp Miklós szerkesztette Történelmi Lapok II. évf., 1124—1125., 1137—1139., 1140., 1154. l. Az 1541-diki gyalui egyezkedés oklevelei címen.

Statileo a szerződés elfogadásának napján állította ki az oklevelet, a melylyel Ferdinándnak hűséget fogadott. Mivel, mondta ebben, Serédytől értesült, hogy Erdélyt védeni akarja, az ellenség kezéből kiragadni, hiveit kegyelmébe fogadni, tehát hűséget fogad neki, elismeri törvényes koronás királyának s fogadja, hogy mindent megtesz, a mi neki s az országnak hasznára lesz.¹

A gyalui tárgyalások idején Statileo már komolyan betegeskedett.² Deczember végén orvosságokat vittek neki Brassóból, 1542 január 1-én pedig Pál doktort és Gergely borbélyt küldték hozzá Gyula-Fehérvárra.³ Mindamellett megjelent a tordai s folytatólag Maros-Vásárhelyen tartott országgyűlésen, a hol Frater György érdekében buzgólkodott s jelentős része volt benne, hogy a kormány annak a kezébe jutott. Az ország főkapitányának vagy helytartójának választották meg Frater Györgyöt. Statileo azonban figyelmeztette, hogy a főkapitány cím gyűlöletes, ne használja és Frater György hallgatott is az intésre. Királyi helytartó czimmet vett föl s mint ilyen tett esküt a rendeknek.⁴

Frater György a legsürgősebb teendőnek az ország alkotmányának újjászervezését tartotta. Hogy intézkedhessék, február havában Deésre tanácskozásra hívta össze a három nemzet előkelőit. Mivel azonban ezek úgy látták, hogy az ügy fontosabb, hogyszem ily tanácskozáson el lehetne intézni és a Statileoval tartott megbeszéléskor ez szintén azon fölfogást táplálta, hogy az alkotmány újjászervezése országgyűlési tárgy, Frater György márczius 19-ére országgyűlést hívott össze és pedig egyenesen azon megokolással, hogy ezen Statileo megjelenése fölöttébb szükséges, Gyula-Fehérvárra.⁵

Statileo betegsége mind jobban súlyosbodott, alig tehetett valamit. A magyarországi rendek beszterezebányai gyűlése még hozzáfordult, hogy a török fogságban levő Maylád kiszabadulását iparkodjék előmozdítani,⁶ de már annyira gyenge volt, hogy otthon

¹ Egyháztörtén. eml., III. 563—564. l., v. ö. Gooss, id. m., 103. l.

² Történ. Tár, 1880. 510. l.

³ Quellen-zur Geschichte der Stadt Kronstadt, III. 153., 183. l.

⁴ *Szilágyi*: Erdélyi országgyűl. eml., I. 32—33., 35. l.

⁵ Et quamvis congregatio ipsa alio loco celebrari solita sit, irta Frater György, sed, quoniam in hiis rebus praesentia ipsius domini episcopi plurimum necessaria sit, habentes rationem infirmitatis suae, statuerunt, ut (Albae-Juliae) sit locus ipsius congregationis. U. ott, 36., 82—83. l.

⁶ *Pray*: Epist. procer., II. 216. l.

sem tudott munkálkodni, sőt az is kívánatos volt, hogy közelében se végezzenek olyan munkát, a mely izgathatná. Ezt tekintve, Frater György jobbnak látta, ha mégsem Gyula-Fehérvárott tartják meg az országgyűlést és márczius 8-án újabb intézkedéssel Tordára hívta össze a rendeket.¹

A püspök egészsége rohamosan rosszabbodott. Márczius 16-án már azt tudatta Serédy Gáspárral, hogy olyan beteg, hogy mozdulni sem tud az ágyában.²

Betegsége súlyosságát érezvén, idejekorán megtette a végső intézkedéseit. Számot vetett tisztjeivel, megadta nekik a szükséges fölmentéseket, mint január 27-én, még gyalui tartózkodása idején kamarásának, Baki Ambrus kanonoknak³ és, sejtve vagy tudva az eseményeket, melyek a püspökségre várnak, elajándékozással, zálogba-
vetéssel biztosította vagyonát, mint Gyalut és a Gyula-Fehérvártól 1 mérföldre levő Mihálykövet, melyeket More Péternél zálogosított el, illetve ugyancsak gyalui tartózkodása alatt végrendeletileg rendelkezett rólok.⁴

Még megérte, hogy értesülhetett a tordai gyűlés határozatáról, a mely Izabella királynét Erdélybe hívta, de, mire a bevonulás megtörtént, Statileo már halott volt; ápril 8-án költözött át az örökkévalóságba.⁵

Május 31-én Izabella királyné, tekintve azt a sok érdemet, melyet Statileo az ország, férje, ő maga és fia körül gyűjtött, megerősítette a megboldogult püspök végrendeletét, megígérte, hogy az ettől adott elismervényeket, nyugtatókat ő is elfogadja, érvényeseknek ismeri el.

Statileo után sok gyász, csapás érte az erdélyi püspökséget,⁶ katolikusokat és sokáig kellett várnia Statileónak, míg új erdélyi

¹ Intelleximus ipsum dominum episcopum in tanto morbo laborare, ut plus ipsi obessemus, quam prodessemus, si congregatio illie fieret... *Szülégyi*: Erdélyi országgyűl. eml., I. 83. l.

² Veress, id. m., 215. l.

³ Egyháztörtén. eml., IV. 5--6. l.

⁴ *Szeredai*: Series antiquorum et recentiorum episcoporum Transilvaniae, 200. l., v. ö. III. Pál és Farnese Sándor levelezése, 150. l.

⁵ Katona, id. m., XXI. 192—193. l., Történ. Tár, 1880. 638. l.

⁶ V. ö. *Kollányi*: A magyar kath. főpapság végrendekezési jogának története, 106. l. — Izabella királyné számára a püspökség gyula-fehérvári házát foglalták le lakásnak. Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, IV. 503. l. A püspökség jövedelmének Izabella részére való átengedésére l. Gooss, id. m., 107—108. l.

püspök került mellé a gyula-fehérvári székesegyház kriptájába. Halála szerencsétlenség volt egyházmegyéjére, de az erdélyi katolikus hitéletre is, a melynek fönntartása s a reformatio terjedésének megakadályozása végett sokat küzdött s ha az a fáradozása, melyet a hitújítók ellen Szebenben¹ és egyebütt kifejtett,² az új lit terjesztőinek s hiveinek makaességán megtörött is, érdeme marad, hogy teljesítette a jó pásztor kötelességét.

Sörös Pongrác.

¹ *Benkő*: Transsilvania sive magnus Transsilvaniae principatus, II. 125. l.

² ... Matluas Glatz, ein Mann ohne Menschen furcht, den der Bischof Statilius wohl aus Reps vertrieben, nicht in seiner Ueberzeugung wankend machen konnte. *Teutsch*: Geschichte der siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk, I. 326. l. Állítólag azt is írják Statileóról, hogy egyet, a ki az új hitet terjesztette, «bekkel tépetett volna széjjel.» *Budai*: Magyarország polgári históriájára való lexicon, III. 263. l. Ezt azonban egy barátal tetette volna, a ki böjli napon húst evett. *Pokoly*: Az erdélyi református egyház története, I. 41. l., v. ö. 39. l. *Lampe*: Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania, 71—72. l.

